

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav pro klasickou archeologii

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kateřina Křížová

Interiéry etruských hrobek v Cerveteri

Interiors of Etruscan Tombs in Cerveteri

Praha, 2012

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Musil, PhD

Děkuji především vedoucímu své práce Doc. PhDr. Jiřímu Musilovi, PhD za vstřícnost, za věnovaný čas a za poskytnuté odborné rady při vypracovávání této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.5.2012

.....
Kateřina Křížová

Abstrakt

Práce je soustředěná na popis uspořádání a dekorace interiérů nejnámějších hrobek a nejlépe prozkoumaných hrobek nacházejících se v oblasti dnešního města Cerveteri, především v nekropoli Banditaccia, v oblast Recinto.

Největší pozornost je zde věnována Hrobce reliéfů, která patří pro svou výzdobu k nejdůležitějším objevům nejen Cerveteských nekropolí, ale obecně celého etruského umění. Je v ní dochovaná unikátní reliéfní výzdoba podle níž si je možné udělat obraz o tom jak zhruba vypadala výbava hrobek ve 4.století př. Kr., která se jinde nedochovala v takovém rozsahu. Lze zde najít vyobrazená jak militária tak předměty denní potřeby nebo určení k oběti či insigne vysokého postavení majitele hrobky.

Klíčová slova

Cerveteri, etruské hrobky, Hrobka reliéfů

Abstract

The thesis focuses on describing the organization and interior decorators of the best known and most explored tombs located in the present town of Cerveteri, especially in the necropolis Banditaccia in Recinto area.

The greatest attention is paid to Tomb of reliefs, which belongs to one of the most important discoveries not only by Cerveteri necropolis, but generally the whole Etruscan art, due to its decorations. It has a unique relief decoration, which is nowhere else preserved to such extent providing an image of how the tombs interiors looked around the 4th century BC. Militaria and tools of daily use or offering tools or high rank insignia of the tomb owner are depicted.

Keywords

Cerveteri, Etruscan tombs, Tomb of Reliefs,

Obsah

1 Úvod	8
2 Etruské nekropole v Cerveteri	11
3 Závěr.....	54

1 Úvod

V životě Etrusků hrála významnou roli příprava na posmrtný život, proto tomu byl přizpůsoben i život zde na zemi. Člověk měl za úkol ctít bohy a žít v souladu s jejich nařízeními, jen tak mohl být jeho život čistý a jeho duše hodna toho odejít do části podsvětí, kde pak přebývala v klidu a míru. Zdá se, že jak pozemské bytí, tak pak existence v podsvětním světě byly jen zastávkami z mnoha životů a proměn, nicméně bylo přesně dáno, že na konci života na tomto světě přijde duše do říše mrtvých a na tuto cestu bylo nutné se řádně přichystat. Pozornost, kterou Etruskové věnovali správné přípravě na cestu na onen svět se dá srovnávat s propracovaným systémem používaným v Egyptě. Aby duše měla v podsvětí co nejsnazší cestu musely být provedeny určité rituály a splněny podmínky, které byly přesně dané. K těmto účelům byly sepsány takzvané Libri Acherontici, které měly obsahovat přesné postupy přípravy zemřelého na vstup do podsvětí.⁽³⁾ Duše člověka na své cestě potkávala i bytosti, které přebývaly na hranicích podsvětní říše. Jednalo se o různé demony, z nich známe především Lasy či Vanthy, které měly podobu okřídlených žen a měly člověka na jeho cestě chránit a pomáhat mu. Některé z nich nesou v ruce pochodeň, aby osvětlovaly zemřelému cestu a tím mu usnadňovaly průchod. Další z bytostí vyobrazované často na malbách s podsvětní tematikou a vyryté na sarkofázích jsou Charuni. Tyto bytosti už nevypadají tak přátelsky, rysy jeho tváře jsou divoké a hrubé, v ruce často drží kladivo, které nejspíš používal na duše špatných lidí.⁽³⁾ Etruskové měli velmi pečlivě rozdělené nebe a zemi na určité sféry, dá se proto předpokládat, že podobným způsobem bylo rozdělené i podsvětí. Známa nám jsou jména božstev, která podsvětí vládla. Aide je ztotožňován s řeckým Hádem, další božstvo jménem Calu nemá odpovídající řeckou paralelu.

Na počest zemřelého se konaly velkolepé pohřební slavnosti, kde se hodovalo a tančilo. Známa jsou zobrazení pohřebních průvodů s pozůstalými a hudebníky. Tyto průvody pak byly zobrazovány i na stěnách hrobek a pohřební hostina byla připravena i pro zesnulého uvnitř jeho hrobky. V některých hrobech byla nalezena hodovní lehátka a picí náčiní a předpokládá se, že zde bývaly i stoly na kterých bylo připravené pohoštění. Jsou známy případy, kdy v hrobkách byly nalezeny pozůstatky košů nebo keramických nádob, v nichž se prokazatelně nacházely potraviny. Důvodem bylo, aby duše, když opustí mrtvé tělo, měla co největší pohodlí a nic jí nechybělo. To pak mělo zajistit snadnější

průchod do podsvětí. Předpokládá se tedy, že podle představ Etrusků duše ještě nějakou dobu pobývala na tomto světě, dokud nebyla připravená ho úplně opustit. Tomuto smýšlení byla přizpůsobena i architektura hrobek. Hroby bohatých členů vyšší společnosti byly stavěny tak, aby se co nejvíce podobaly obytnému domu, možná právě tomu konkrétnímu, ve kterém první zřizovatel hrobky bydlel, protože jsou domy zařízeny velmi pečlivě a s citem a je zde stále vidět snaha o to, aby hrobky působily útulně. V řadě hrobek se nachází místa nebo rovnou objekty považované za oltáře, takže se usuzuje, že část pohřebních rituálů se mohla konat přímo v hrobce samotné a dost možná se zde nějaké formy rituálů praktikovaly i v den nějakého důležitého svátku nebo výročí. Tomu, že mrtvým byly přinášeny dary by také mohl napovídat střešní poklop v Tomba Marce Ursus. V některých hrobkách se nacházejí malované nebo vytesané dveře ve stěně, které nemají žádné architektonické odůvodnění. Soudí se tedy, že měly být vodítkem pro duši zesnulého, aby našla snadněji průchod do podsvětí. Tento fenomén je velmi dobře známý především z nekropole v Tarquiniiích, ale v Cerveteri o něm není jediný dochovaný doklad. To, co bylo řečeno samozřejmě platí pro ty, co si tak nákladnou hrobku mohli dovolit, vývoj pohřbívání chudé části společnosti tak snadno pozorovat nejde.

Tato práce je zaměřena na etruské nekropole kolem dnešního města Cerveteri, starověké Caere. Hlavní pozornost je věnována interiérům jednotlivých hrobek, jejich vybavení, zejména kamennému, které se v hrobkách stále nachází a dekoraci jednotlivých hrobek. Z tohoto hlediska nejzajímavější a také nejlépe prozkoumaná a popsána je oblast nekropole Banditaccia a hrobek nacházejících se v oblasti Recinto, jimž byla badateli věnována největší pozornost a v níž se nacházejí hrobky, které jsem sama navštívila, tudíž o nich budu moci nejlépe psát. Samozřejmě se v práci objeví i popisy interiérů významnějších hrobů nacházejících se mimo Recinto i mimo oblast Banditaccii, ale informací o nich bude uvedeno méně. Největší pozornost a největší část práce bude věnována Hrobce reliéfů, která je bezpochyby nejdůležitějším archeologickým nálezem v oblasti Cerveteri. Její unikátní reliéfní výzdoba nám umožňuje studovat charakter předmětů umístěvaných do hrobek, jejich rozvržení v prostoru a vztahy mezi nimi navzájem. Podle tohoto zachovaného souboru předmětů vyobrazených na zdech hrobky, je možné si vytvořit představu toho jak asi byl vybaven interiér ostatních hrobek stejného typu, protože v mnohých se našly ve stěnách nebo na sloupech díry po hřebících, na

kterých visely reálné předměty, které však na rozdíl od těch reliéfně vyobrazených, podlely působení času.

2 Etruské nekropole v Cerveteri

2.1 Úvod k Cerveterským nekropolím

Na tufových plošinách kolem oblasti antického města Caere, dnes moderního městečka Cerveteri, se pohřbívalo už v dobách vilanovské kultury a pokračovalo se tu ve větší míře minimálně do Augustovy doby. Celá lokalita byla rozdělena do několika menších nekropolí. Z nich nejznámější a nejlépe prozkoumaná je nekropole La Banditaccia (Zakázaná), další významné nekropole jsou Monte Abatone, Necropoli del Sorbo, a Necropoli Cava della Pozzolana. Nekropole Monte Abatone je oddělena od zbytku plošiny Fossa della Mola.

První nálezy hrodek v této oblasti pocházejí z roku 1829, od té doby jsou zde téměř nepřetržitě vedeny vykopávky, jak oficiální a odborné, tak výkopy ilegální. První významný objev přišel již v roce 1834, kdy byla objevena Tomba degli Scudi e delle Sedie (Hrobka štítů a křesel) a zanedlouho po ní Tomba degli Animali Dipinti (Hrobka malovaných zvířat). Pak následovaly objevy dalších 53 hrodek v lokalitě Banditaccia. V roce 1835 byly pod vedením Torlonia objeveny hrobky Tomba Torlonia a Tomba della Sedia Torlonia v nekropoli Monte Abatone. V roce 1836 byly objeveny tumuly A-D v nekropoli del Sorbo a Regolini-Galassi, pojmenovaná po generálovi Galassim, který výkopy sponzoroval a po Regolinim, arcibiskupovi z Cerveteri, za jehož výrazné podpory byl veden výzkum.⁽⁸⁾ Mezi dalšími významnými archeology 20. století, je nutné zmínit Campana, který vedl výzkum v Monte Abatone a po němž je pojmenovaná Tomba Campana.

Zpočátku probíhal výzkum velmi nesystematicky a byl soustředěn zejména na vyzvedání artefaktů, které putovaly povětšinou do soukromých sbírek. Evidence nalezených předmětů byla mizivá a tak u naprosté většiny z nich již nelze určit odkud přesně byly vzaty a někdy ani není jisté, jestli opravdu pocházejí z oblasti Cerveteri. Také se velmi rozmohly ilegální výkopy, protože rozsáhlou nekropoli nebylo možné celou uhlídat. Mnoho artefaktů tedy skončilo v rukou překupníků a od nich dále k soukromým sběratelům. Části výbavy Cerveterijských hrodek také skončily v různých muzeích po celém světě - v Londýně, Paříži, Berlíně, ale také například ve Filadelfii a Miami.

Definitivní řád výzkumům byl dán až v roce 1940, kdy se nekropole dostala pod správu institutu Soprintendenza alle Antichità dell'Etruria Meridione. V roce 1951 výkopy v Banditaccii prováděl Manganello ve spolupráci s Scuola Nazionale di Archeologia university v Římě. Od té doby probíhají vykopávky a výzkumy v této oblasti kontinuálně do dnes za významné pomoci Lericiho nadace, která se podílela i na financování a realizaci Etruského muzea přímo v Cerveteri. Jedná se o muzeum, kde jsou vystavené nálezy z okolních nekropolí. Další exponáty z Cerveteri jsou dnes k vidění v Museo di Villa Giulia v nedalekém Římě.

V současné době probíhají výzkumy v posvátném okrsku Sant Antonio v rámci spolupráce Università di Urbino a Università di Firenze. Další výzkum vede Maria Torilli, který zkoumá podzemní komplex se znaky ceremoniální budovy. Jsou teorie o tom, že by se mohlo jednat o jednu z etruských věštíren, ale zatím je tato spekulace nepotvrzená.(8)

2.2 Necropole la Banditaccia (Zakázaná)

Nekropole Bantiaccia se nachází na vyvýšené plošině z tufu, která je paralelní s plošinou města. První výkopy zde byly provedeny už v roce 1834, ale systematictější výzkum proběhl až během 20tých a 30tých let 20. století. Ve veřejně přístupné části provedl Raniero Mengarelli několik archeologických výkopů, které byly později zpracovány Mariem Moretti mezi lety 1950 – 1970. Předpokládá se, že tato část nekropole se rozšířila až za doby etrusků a navazuje na starší pohřebiště z období pozdně vilanovského. Nacházelo se pravděpodobně v oblasti Cava di Pozzolana ležící na sever od Banditaccii. Odlišnost této nekropole spočívá v její přístupnosti. Díky jejímu umístění podél důležité cesty z tufového kamene, pocházejícího ze zdejšího naleziště na plošině. Celá cesta je v současné době obklopena z obou stran hrobkami vytesanými do kamene a to hned v několika úrovních terénu.

Další přístup k hrobkám tvoří menší cesty, které se pak napojují na cestu hlavní a vedou také kolem mnoha hrobek. Tyto cesty vznikly postupně a vytvářely se přirozeně s růstem nekropole. Cesty kolem hrobek označil Mengarelli názvy, většinou podle významných hrobek kolem nichž vedou, jako například Cesta Arezzské Vázy, Cesta rámu (frame), Cesta řeckých váz, Cesta plazů nebo Podsvětní cesta, kde jsou až dodnes viditelné vyjeté koleje, vytvořené koly vozů, které zde jezdily.

V Banditaccie byla vyhrazená část, takzvaná oblast Recinto (Ohrada), obehnaná plotem. V této části se pak nachází většina nejvýznamnějších a nejzajímavějších hrobek. V čase svého odhalení nebyla tato oblast vůbec přístupná veřejnosti, ale pak zde pod vedením institutu Soprintendenza alle Antichità dell'Etruria Meridione byla zřízena pokladna a i tato skupina hrobek znovu otevřena veřejnosti. V Recinato jsou stále hrobky udržované v co nejlepším stavu a oblast je velmi intenzivně udržovaná. Stav hrobek v okolí Recinta už není zdaleka tak dobrý a terén kolem nich je zpustlý, protože není možné udržovat celou nekropoli. Výjimku ještě tvoří části kolem unikátnějších hrobek, jako je Tomba delle Cinque Sedie nebo oblast kolem Tomba dell Comune, které jsou veřejnosti za běžných podmínek uzavřeny, ale nahlédnout do nich je možné po dohodě s Soprintendenza alle Antichità dell'Etruria Meridione.

2.3 Area Tomba del Comune

Jedná se o skupinku hrobek, které jsou si navzájem podobné a uvažuje se o tom, že zadavatelé hrobek patřili k jednomu společenství nebo rodině. Proto je komplex hrobek nazvaný Hrobka Komuny. Jejich datace se pohybuje kolem poloviny 4. století př. Kr..(4) Většina hrobek se nachází u významné cesty Via Sepulcrale (Pohřební cesta), která tvoří Piazza Sepulcrale, tedy Pohřební náměstí, ze kterého vedou vstupy do Hrobky nápisů a do hrobek Maclea. Hroby z této skupiny byly objevovány postupně a na jejich výzkumech se podílela slavní badatelé jako například Campana a Mengarelli.

2.3.1 Tomba dell'Alcova (Hrobka výklenku)

Tato hrobka je jedna z těch, co se nacházejí v podzemí a je počíná do komplexu Tomba del Comune. Datovaná je do poloviny 4. století př. Kr. a nachází se poblíž Piazzetta sepulrale, ale její vchod je situován na sever a není tedy přístupná z náměstí. Patřila rodině Tarniů (Tarna), o které se předpokládá, že byla příbuzná s rodinou Matunů, jíž patří Tomba dei rilievi nacházející se v oplocené části Banditaccii. Jedná se o největší pozdně klasickou hrobku objevenou v Cerveteri.

Pro vstup do hrobky samotné slouží dlouhý dromos, který je opatřen schodištěm pro snadnější klesání do podzemních prostor. Vnitřek hrobky je charakteristický tím, že fasada (obr.1) je řešená tím způsobem, že část prvků byla reliéfně vytesána do kamene a z větší části bylo využito přirozených kamenných bloků, které jsou poskládány, aby budily požadovaný dojem. Strop v ústřední části je sedlový, naznačující trámové překlady jak tomu bylo u obytných domů, jen zde nejsou trámy ze dřeva ale z kamene. Je zde možné vidět jednotlivé trámy, ze kterých je strop tvořen i bloky uložené přes ně příčně, aby plnily podpůrnou funkci. Celá střešní konstrukce je podpírána dvěma mohutnými kamennými čtverhrannými sloupy, které jsou upraveny rytím. Jedná se o poměrně hluboké kanelury sloupů a pak o něco jemnější naznačení členění báze a hlavice. Oboje je také řešeno čtverhranně.

V ústřední prostoře se nachází také výklenek, který dal této hrobce jméno. Je umístěn přímo naproti vchodu, tedy ve velmi významné a především exponované pozici.

Výklenek je oddělen od zbytku místnosti zdí, ve které je vytesán vchod. Ten je lemován dvěma falešnými sloupy, velmi podobnými volným sloupům v místnosti. Jsou také čtverhranné a opatřené kanelurou, jen mají o něco menší rozměry. Ve výklenku se nachází vytesané lůžko vybavené kamennou matrací a polštářem, u postele se nachází podnožka. To vše je připraveno, aby měl zesnulý co největší pohodlí. Podle toho jak velká byla snaha o to, aby měl zesnulý co největší komfort a unikátní umístění v rámci hrobky, můžeme usuzovat, že se jedná o velmi významnou osobu, s největší pravděpodobností o zakladatele rodu Tarniů.

Z této ústřední prostory se pak po stranách otevírají vstupy do bočních křídel. Zde je šestnáct dvojlůžek s půlkruhovým zakončením vytesaných do kamene, ta sloužila k pohřbívání členů rodiny, nejčastěji manželských párů společně. Lůžka jsou srovnána do řad a v každé části je jich stejný počet.

2.3.2 Tomba delle Iscrizioni (Hrobka nápisů)

Také bývá označována jako Tomba dei Tarchna. Jedná se o jedno z hlavních jader oblasti Tomba del Comune je umístěna na jih od Tomba dell Alcova a její vstup se nachází z Piazzetta sepolcrale. Hrobka byla objevena v roce 1845, ale systematictějšího zkoumání se jí dostalo až od roku 1915 a od té doby je objektem různých výzkumů a bádání.(4) Je jedinečná množstvím nápisů, které hrobce daly jméno. Většina z nich je etruských, ale nachází se zde kolem desítky nápisů latinských. Díky nim víme, že zde bylo pohřbeno 8 generací z rodiny původního vlastníka hrobky, který pocházel ze vznešeného rodu z Tarquinii.

Do hrobky se vchází krátkým dromem a fasáda je zde tvořena částečně z opracovaných bloků a částečně je zde využito rytí do kamene. Hrobka je tvořena dvěma místnostmi na dvou rozdílných úrovních spojených vzájemně vnitřním schodištěm a koridorem.

Horní prostora je dlouhá asi 8m a kolem 4,5m široká, strop typu displuvium je charakteristický ve funerální architektuře ve 4. a 3. století př. Kr..(8) samotná místnost je pak datována do konce 4. století př. Kr.. Po bočních stranách místnosti jsou umístěna

kamenná funerální lůžka, zatímco podél zadní stěny se pohřbívalo ve výklencích, které byly z přední strany otevřené.

Ze středu horní místnosti vede schodiště do místnosti spodní. Ta je o něco větší, na délku měří 9m a na šířku asi 7,5m. Tato místnost je z prvního desetiletí 3. století a pohřbívalo se zde kontinuálně až do doby Augustovské. Strop je zde řešený sedlovitě s příčnými trámy, podpíraný zdobenými sloupy. V místnosti jsou dvě dlouhé kamenné lavice, které jsou dále rozděleny na funerální lůžka. Podél zdí se nachází 13 otevřených pohřebních nik a v každé z nich jsou uložena dvě těla.

Ve spodní místnosti se vlivem nepříznivých konzervačních podmínek z původní dekorace zachovalo jen málo. Jsou zde stopy po nápisech a rytí, ale převážná část byla úplně ztracena. Přesto je zde stále materiál, ze kterého lze odvodit mnoho zajímavých faktů.

Byla zde nalezené malované klinai, hodovní lehátka byla provedena v červené a černé barvě, měly cylindrické nožky dekorované palmetami nebo kosočverci. Stejně malované motivy se nacházely i na podnožkách, které ke klinai patřily. Další stopy po barevné dekoraci, která byla nejspíš vyvedena jen jednoduše do pásů, byly nalezeny na dalších místech hrobky jako na obrubních dveřích, sloupech a trámech na stropě. I zde bylo využito převážně červené a černé na bílé omítce. (8)

V hrobce se nachází opravdu velké množství různých nápisů z celého období, kdy byla hrobka využívána. (4) Nápisy, ať už malované nebo ryté, se nachází téměř všude, v prostorách mezi nikami, přímo na fasádě vnitřních zdí, na profilech pohřebních lůžek. Nápisy jsou malovány převážně na podklad ze světlé omítky především červeně a černě. Další využívanou barvou, i když v menší míře, byla šedá v různých odstínech - do modra, zelena nebo fialova. Ne všechny nápisy jsou zachované tak, aby byly čitelné, ale předpokládá se, že zde byla povětšinou zaznamenávána jména jednotlivých zde pohřbených příslušníků rodiny. (4)

Dále zde bylo nalezeno množství keramiky, které bylo odvezeno ke zpracování do Chuisi a dnes se nachází v tamějším muzeu. Ve výklencích hrobky byly umístěny další předměty, o nich se soudí, že měly důležitý význam při rituální praxi, která zde probíhala v souvislosti s pohřby nebo dokonce s nějakou formou uctívání předků. Množství z nich ale

bylo nenávratně ztraceno už během prvních let po otevření hrobky, kdy nebyl prováděn systematický výzkum a záznamy o nalezených předmětech z té doby jsou velmi sporadické.

2.4 Tomba della Cinque Sedie (Hrobka pěti židlí)

Jedná se o další z hrobek mimo oblast Recinto, která se nachází v podzemí. Její vybudování spadá zhruba do třetí čtvrtiny 7. stol. př. Kr.. Schodiště vede do podzemní chodby, ze které vedou tři vstupy do dalších částí. Dva boční vstupy jsou naproti sobě a třetí obloukovitý vstup vede do místnosti umístěné frontálně od vchodu.

Nejzajímavější je místnost nacházející se napravo od hlavního vstupu, protože výrazně vyniká svým vybavením interiéru. A zde je i důvod proč hrobka dostala své jméno. U jedné ze stěn je do kamene vytesáno pět židlí (obr.2), jsou hranaté, umístěné těsně vedle sebe. Mají poměrně nízké podpěrky na ruce a opěradla, dole u nohou každé z nich je umístěna malá kamenná podnožka pro pohodlí sedícího.

Při zkoumání hrobky byly na těchto židlích nalezeny poměrně malé (8) hliněné figurky, nejspíš se jednalo o ideální zobrazení předků rodiny, které tato hrobka patřila. V současné době lze vidět tři z předpokládaných pěti figur. Dvě z nich, žena (obr. 3) a muž (obr 4) jsou vystavené v British Museum v Londýně a jedna figurka muže zůstala v Itálii v Musei Capitolini v Římě. Všechny tři figury jsou si v pojetí i kompozici velice podobné, všichni tři mají jedu ruku s otevřenou dlaní napřaženou dopředu a druhou složenou v klíně dlaní dolů. I oblečení je velmi podobné, jedná se o oděv světlé barvy, přes který je přehozený plášť. U ženy je možné si povšimnout, že se pod světlým oděvem s krátkými rukávy nachází ještě nějaká spodní vrstva oděvu z červené látky. Oděv je zdoben jen velmi schematicky a to rýhami provedenými před vypálením figury a tvořící čtverce nebo kosočtverce. Muži mají vlasy téměř na ramena a jsou obarveny hnědou barvou. Žena má vlasy tažené dozadu a v uších má vyobrazené náušnice ve tvaru velkých kruhů. Obličej je schematizovaný, všechny tři jsou si navzájem velmi podobné.(8) Není zde očividně kladen důraz na žádné přílišné detaily ve zpracování a už vůbec ne na individualizaci jednotlivých postav. Ničeho takového zřejmě u idealizovaných zobrazení postav nebylo třeba. Vzhledem k tomu, že jedna ze tří dochovaných figur je žena, je zřejmé, že i ony byly důležitou součástí kultu předků a obecně jejich větší vliv v prezentování rodiny než tomu

bylo u Řeků. Před figurami se nacházejí dva kamenné bloky, rytím jsou zde naznačeny obrysy stolu (obr.5), takže je možné že sem byly předkládány dary a obětní pokrmy pro předky.

V hrobce byla nalezena i (8) keramika odpovídající době používání hrobky, tedy datovaná mezi druhou polovinou 4. století a začátkem století 3.. Nejedná se o díla nějak vynikající uměleckou kvalitou, ba spíše naopak. Kresba je většinou jednoduchá a stylizovaná, většinou červená na černém nebo světlém podkladě. Jedná se o picí náčiní, talíře a podnosy.

V jednom z rohů místnosti naproti sedícím figurám byl umístěn kamenný oltář. Na jeho povrchu jsou tři nádržkovité otvory. Předpokládá se, že to byl oltář určený k libačním rituálům, nejspíš spojený s kultem předků a zakladatelů rodin.

Dále se pak v této místnosti vyskytují dvě kamenná křesla s půlkruhovými opěrkami, na kterých nebyly nalezeny stopy po umístění figurek nebo něčeho jiného. Je otázkou k čemu tato dvě křesla sloužila, existuje teorie, že tato místa hrála roli při některých rituálních praktikách, ale s jistotou o jejich využití nelze říct nic bližšího. (8) Z této místnosti vede pak vstup do daleko menšího prostoru o kterém také není úplně jasné, k čemu byl využíván.

Mimo místnosti s pěti židlemi jsou z hlavní chodby vstupy do dvou dalších. Jedna je umístěna přímo proti vchodu do hrobky a druhá je naproti místnosti s židlemi. Obě jsou pak vybaveny standardněji. Nacházejí se v nich kamenná lehátka pro zesnulé, některá na povrchu zdobená rytím.

2.5 Tomba dei Sarcofagi (Hrobka sarkofágů)

Hrobka sarkofágů se nachází nedaleko Via Sepulrale. Tato hrobka patřila rodině Apucu, jak je možné zjistit z objevených nápisů. Jeden malovaný se nachází uvnitř hrobky, další na štítě a další dva na pohřebních kamenech u hrobu.

Vznik první místnosti se odhaduje do počátku druhé čtvrtiny 4. století př. Kr.. Do této místnosti vede krátký dromos. Vnitřní fasáda pohřbívacích prostor je tvořena rytím a kamennými opracovanými bloky. Strop zde je nečleněný, hladký, sedlový. Podél stěn se

nacházejí výklenky určené k pohřbívání. Ve stěně, ve které je vchod do místnosti se nacházejí dvě niky, v té napravo byl nalezen známý sarkofág, (obr. 6) na jehož víku je zobrazen ležící muž s vousy, ruce má složené na prsou, u hlavy má nejspíš naskládaný liber linteus. Víko je vyrobeno ze stejného kamene jako zbytek sarkofágu. (4) Na jedné z bočních stěn je nízkým reliéfem vyobrazen nejspíš pohřební průvod. Je zde přítomen vůz tažený koněm, před ním hudebníci s různými nástroji a před nimi jde kněz, který má vykonat potřebné rituály. Minimálně scéna samotná, ne-li celý sarkofág byla polychromovaná. Zbytky barev, například hnědá na obličejích účastníků průvodu jsou patrné stále.

Vedle této místnosti se nachází druhá, jen o málo novější, předpokládá se, že byla zbudována někdy během druhé čtvrtiny 4. století př. Kr. To znamená, že místnosti od sebe dělí jen pár desetiletí. Původně se zcela určitě jednalo o nezávislou hrobku s vlastním dlouhým dromem. Ten však byl zasypán a hrobka byla spojena s místností vedlejší. Po tomto spojení byla prostora opatřena různorodou a velkolepou dekorací fasády, ať už malbami nebo vytesávaným zdobením. Nově vytesané trámy, obrubně dveří, zdobení ionskými volutami, beraními hlavami a vlasy v hlubokém reliéfu s různými démony. Vstup do hrobky byl obklopen lvy z tufu hlídajícími hrobku. Zdejší strop je typu displuvium. Nachází se zde jáma na kosti a kamenné lavice podél zdi na nichž se nacházely 3 sarkofágy. Dnes jsou všechny uchované v Museo di Cerveteri. Dva ze sarkofágů mají víko, na němž je v hlubokém reliéfu vyobrazený zemřelý a s hladkými stěnami rakve. Třetí z nich je sarkofág architektonického typu. Stěny jsou zde zdobeny malovanými motivy, jednoduchými linkami a vlnami, nachází se zde pásy s animálními motivy. Jsou zde vyobrazení hypokampové, lvi a další zvířata, některá z nich spolu bojují. (4) Naneštěstí je zde z této malované výzdoby možné spatřit jen velmi málo, protože se během staletí už téměř zanikla.

2.6 Tomba dei Rilievi (Hrobka reliéfů)

Kromě tohoto názvu je také označována jako Tomba degli Stucchi (Hrobka štuků) nebo Tomba Bella (Krásná hrobka) (obr 7)

Tato hrobka byla objevena již při prvních výzkumech, které probíhaly v oblasti Recinta. Tento skvost nekropole odhalil v roce 1846 Giovan Pietro Campana a od

té doby jsou zde průběžně prováděny výzkumy archeologů a historiků umění z celé Evropy. Jméno hrobky je odvozeno z její unikátní reliéfní výzdoby stěn komory, která byla zkoumána jak po stránce umělecké, tak z hledisky použitých technik.

Celá hrobka je vytesána do tufového podloží jako většina hrobek v nekropoli. Zde byla na tufový základ nanášena vrstva omítky. Ta se nenachází pouze na stropě hrobky a všude jinde tvoří vrstvu, která je silná asi 1 až 2 centimetry. Výzkum provedený Riccim se zabýval analýzou hmoty omítky a zjistil, že se jedná o směs tvořenou z poloviny vápnem a z poloviny pískem.⁽¹⁾ Dekorační objekty na stěnách jsou tvořeny z naprosto identické směsi. První předpoklad byl, že se objekty vytvářely volně z ruky, ale podle provedených testů tato hmota za čerstva nemá potřebnou konzistenci na to, aby mohla být volně modelována. Je tedy zřejmé, že objekty byly vytvářeny z forem. Nicméně předpokládá se, že formy byly vyrobeny speciálně za účelem výzdoby hrobky a nebyly použity dvakrát. I výroba dekorací tímto způsobem musela být poměrně náročná, protože se směsí vápna a písku se pracuje špatně a výsledný objekt byl pak velmi křehký. Objekt byl pak nalepený na stěnu, která předtím byla zdrsňena, aby na ní objekty lépe držely. Jako pojídlo byl znovu využit štuk. Na závěr na umístěný objekt byla nanášena vrstva štuky jemnějšího. Obecně lze říct, že jemnějšího štuky bylo v dekoraci využíváno jen zřídka, zejména při tvorbě jemných detailů, jako bylo například peří. V rámci finální úpravy byly pak objekty na stěně ještě nabarveny. Veškerá plastická výzdoba hrobky je zde provedena štukem, jedinou výjimkou jsou polštáře v nikách, které jsou přímo z kamene a nalezené fragmenty přílby.

Velmi zajímavým dokladem práce na hrobce, jsou vodící linky, které si předkreslovali řemeslníci, aby věděli kam přesně umístit které z vyrobených objektů. Z toho se dá usuzovat, že každý předmět je na svém místě z nějakého určitého důvodu a pro celou hrobku asi existoval složitý plán rozvržení dekorace. Tyto vodící linky nejsou příliš výrazné, ale přesto jsou dodnes viditelné zejména na místech, kde byl pak objekt umístěn o kousek jinak než říkala předkresba. Například na sloupu vlevo je vidět předkresba oinochoe, která byla finálně posunuta o kus vpravo. Zde je také vidět obrys kruhového objektu s dlouhou rukojetí, asi cedníku, který je také o několik centimetrů jinde než měl být. Zvláštním případem jsou objekty vyznačené na jednom z pilířů u centrálního výklenku, kde jsou sice předkreslené obrysy, ale objekty samy z neznámého důvodu

nebyly nikdy přilepeny. Obecně lze předpokládat, že na výzdobě hrobky pracovali velmi zruční řemeslníci. Jejich zkušenosti se projevují nejen na jemnosti modelace, ale také tím, jak byly schopní pracovat s křehkými objekty i jejich připevněním na stěnu, kdy jsou velmi pevně uchycené na okrajích a na spodním okraji je použito o něco větší množství pojící hmoty.

V hrobce se nachází třináct nik na uložení mrtvých, po čtyřech na každé z bočních stěn, tři ve stěně naproti vchodu a dvě ve stěně vchodové. Mimo těch na vchodové zdi, které jsou naprosto samostatné, jsou niky oddělovány pilastry na stěnách. Na další ukládání mrtvých sloužily pohřební lavice z tufu, které se táhnou podél stěn celé místnosti a jsou přesušené jen vchodem do hrobky. Na těchto klinai bylo místo pro uložení dalších 33 mrtvých. Klinai které jsou podél centrální stěny jsou zdobnější a v místech kde by měla být hlava jsou ukončeny do půlkruhu, jako je tomu vidět například v Tomba delle Cinque Sedie i v jiných hrobkách. Klinai na vedlejších stěnách jsou zdobena jen barevnými horizontálními liniemi, jejichž barevná sekvence je ze shora: červená (6 cm), bílá (5,5 cm), červená (6,5 cm), černá (6,2 cm), žlutá (13,5 cm), černá (5,8 cm), bílá (6 cm) červená (13,3 cm).(1) (obr.8)

Střecha hrobky, na rozdíl od všech ostatních stěn, není opatřena omítkou a červená barva, kterou lze vidět mezi jednotlivými trámy, je nanášena přímo na kamenný základ z tufu. I na jiných místech hrobky se nachází červená barva, zejména v pásech. Některé červené pásy jsou ohraničeny černými liniemi. Mohlo by se zdát, že se jedná o další zamýšlený prvek dekorace, ale jedná se jen o černě předkreslené vodící linky, aby červené pole bylo pravidelné.

Pilastry (1) jsou široké 43 cm a vystupují jen pár centimetrů nad povrch stěny(obr.9). Jsou mělce kanelované a každý z pilastrů má 7 drážek a každý je zakončený hlavicí s volutou (v dolní části má 30 cm a v horní části, kde je nejširší, má 56,5cm). Mezi volutami se nachází trojúhelníkový prostor zaplněný několika klíny. Ze spodní části volut visí dolů zvonky. Na hlavicích nejsou patrné stopy po žádné barvě, předpokládá se tedy, že byly záměrně nechány bílé. Hlavice pilastrů jsou asymetrické aby byl srovnán šikmý sklon stropu. Dva volné pilíře jsou téměř obdélníkového průřezu; strany k bočním stěnám a do středu místnosti jsou širší. Hlavice mají stejnou formu jako na pilastrech, také jsou vyvedené poměrně ploše. Největší rozdíl je v tom, že pilastry mají pod volutou zvonek a

na volných pilířích je vyobrazena polovina palmety, která se setkává na rozích z polovinou palmety z kolmé stěny sloupu (1) a společně pak tvoří palmetu kompletní.

Co se týče dekorace, největší pozornost je tedy věnována hlavní stěně nacházející se proti vstupu a pilířům držícím strop hrobky. Další silně reliéfně zdobenou částí jsou militantně orientované vlysy nacházející se na stěnách téměř u stropu hrobky.

V nice v hlavní stěně bylo nejprestižnější pohřební místo, kde byl nejspíše uložen zakladatel rodu Matuna a pod jehož nikou se nachází nejdominantnější výzdobné pole a kolem něhož se soustředí dekorace, které mají i mytologickou tematiku, zatímco všude jinde jsou vyobrazeny předměty z reálného světa, zapadající do různých sfér života etruské aristokracie, tedy předměty poukazující na vojenskou sféru, insignie značící společenské postavení i předměty každodenní potřeby spojené s domácností a symposiemi.

Objekty s **mýtickou tematikou** se zde nevyskytují ve větší míře, lze mezi ně zařadit jen Cerbera a Skyli a také dvě busty za předpokladu, že přijmeme teorii, že se jedná o mužské a ženské podsvětní božstvo.

Pod hlavní nikou se nachází vyobrazení Cerbera a Skily

Cerberos (délka asi 62 cm, výška 61 cm) nachází se v pravé části a pohybuje se směrem vpravo. Má štíhle tělo loveckého psa. Tři tlapy stojí na zemi a čtvrtá je zvednutá nahoru směrem k hadovi vyobrazenému na stěně vedle něj. Ocas podsvětního psa je zatočený nahoru a je zakončen hadí hlavou, další hady má Cerberos umístěné v hustém věnci kolem krků. Dá se tedy předpokládat, že u Etrusků byl had velmi úzce spojen s podsvětní tematikou. Pes má tři hlavy, přesně tak jak jej známe z mnoha dokladů etruského umění ale také například od Řeků. Každá hlava měla svou barvu, hlava nejdále od pozorovatele byla nejsvětější, prostřední byla červené barvy a poslední nejspíše tmavě zelená.

Vedle Cerbera se nachází etruské pojetí Skyli, jedná se o stvoření mužského pohlaví, má krátké vlasy a vousy, na pleť je užita barva hnědá, oblečen je do krátkého oděvu červené barvy a kolem pasu má suknicu z ploutví. V ruce drží veslo a v druhé podle zachovaného obrysu hada pravděpodobně tmavozelené barvy. Místo nohou má muž dva

stočené hady, kteří mají na koncích hadí hlavy, ze kterých se dochoval jen náznak pravé z nich.

Po obou stranách hlavního výklenku se nacházejí busty

Busta nalevo (40 x 29 cm), celá vrchní část hlavy až do poloviny krku byla oddělena už předtím než v hrobce prováděl výzkum Campana, na krku se dochovaly zbytky červené barvy.

Busta napravo (40 x 32) i ona je zachovalá jen velmi špatně, soudě podle fragmentů měla vlasy zakryté jakousi rouškou hnědé barvy, tvář je jako v případě první busty zcela uražená až ke spodní části krku.

Badatelé se obecně shodují na tom, že se jedná o dvě busty, mužskou a ženskou. (1) Vyjimku tvoří jen Vergers, který předměty identifikoval jako dvě tašky s uchy. Shoda také panuje v tom, že levá busta s tmavou pletí a pozůstatky vousů a volných vlasů byla označena za mužskou a ta vpravo s rouškou na vlasech a světlou pletí byla určena jako ženská. Po snahách o rekonstrukci byla srovnávána se skupinou terakotových votivních hlav, tzv. skupinou „Schäfenlocken“. Datované bývají do pozdního 4. stol. a počátku 3. stol. př. Kr., charakteristické jsou stočenými prameny vlasů spadajícími volně dolů přes uši.

Mužská busta podle překreseb Wilkinsona, na nichž je vidět z busty o něco málo víc, než se dochovalo do dnešních dnů, lze pozorovat, že busta měla přes ramena přehozenou kůži zakončenou tlapami nějaké šelmy a velmi pravděpodobně i hlavou zvířete, která se dala přehodit přes hlavu.

Pravděpodobně se zde jedná o vyobrazení páru podsvětních božstev nebo démonů. Podle Torelliho(1) by se mohlo jednat přímo o místní variantu Háda a Persefoné, což vyvozuje na základě srovnání s vyobrazením Háda v Tomba Golini v Orvietu a v Tomba dell Onco v Tarquíniích, kde má bůh přes sebe přehozenou vlčí nebo psí kůži s předními tlapami svázanými na uzel stejně jako má busta v Tomba dei Rilievi.

První větší kategorií předmětů jsou předměty spadající do sféry „civilní“ do kterých spadá několik dalších podskupin, určené podle charakteru nebo využívání předmětů.

Předměty, které by se daly nazvat **osobním vlastnictvím páru** jsou vyobrazeny přímo na bocích niky. Patří sem zcela jistě flabelum a hůl. Také by se sem mohla počítat truhla a to především když přistoupíme na teorii, že se na ní opravdu nachází rodové kroniky nebo jiné texty důležité pro rodinu.

Ve spodní části nalevo od klíne se nachází truhla na níž jsou dva štůčky látek (76 x 71 cm). Jedná se o obdélníkovou truhlu s rovným horizontálním víkem, která je zdobená šestnácti malými bílými kolečky, které značí nejspíše ozdobné hlavičky hřebíků. Složená je ze tří prvků horizontálních; dvou širokých desek červené barvy a jednoho užšího prkénka, které je užito jako spojující prvek a mírně vyčnívá, vyvedeného v barvě o odstín tmavší. Dva vertikální prvky podél celé výšky truhly sahají až na zem, kde tvoří nohy, jejich barva je světle hnědá. Na každé straně se nacházejí čtyři bílé hlavičky hřebíků, které mají jak dekorativní tak funkční účel. Na vrchní horizontální desce je umístěna poměrně malá bílá čtyřúhelníková destička s tmavým otvorem uprostřed. Předpokládá se, že bílá barva by v tomto případě mohla značit slonovinu a mohlo by se jednat o zámek truhly, i když jeho umístění by bylo poněkud zvláštní. U truhel tohoto typu bylo obvyklejší, že měly zámek umístěný na frontální straně, zatímco v případě naší truhly by byl na straně boční, a bývá umístěn hned pod víkem. (1) Doklady o užívání těchto truhel pochází už z krétsko-mykénské doby a jednalo o běžné vybavení řeckých domácností. Varianty se zámek bývaly často užívány jako pokladnice na cenné předměty a ty nezamykatelné mohly sloužit k prostému ukládání textilií.

Více než truhla samotná budí pozornost badatelů dva srovnané balíčky nacházející se na ní. Vzhledem ke značné tloušťce skladů a zaoblených okrajů byla obecně přijata teorie, že se jedná o složenou látku. Spodní bílá látka tvoří jen o málo menší balíček než látka vrchní a její okraj částečně splývá přes víko truhly. Vzhledem k zabarvení vrchního balíčku a jeho pevnějšímu tvaru Ricci vyslovil teorii, že by se mohlo jednat o kůži. Podle F. Roncalliho by se mohlo jednat o složené texty *libri linteus*.(1) Víme, že se do hrodek aristokracie vkládaly posvátné knihy a rodinné kroniky ve formě plátěných knih. Díky

nálezu v jednom sarkofágu z Cerveteri víme jistě, že se libri linteus skládaly do podoby harmoniky a tím se vytvořily jednotlivé úseky na psaní. Pak by se jeden balíček látky dal považovat za knihu samotnou a druhý za její vazbu, nebo také mohlo jít o dvě knihy.

Na pravém pilastru (obr. 10) se na nachází *flabelum* o rozměrech 58 x 29 cm, držadlo měří 28 cm a je nabarvené na žluto, což byl způsob jak vyjádřit že originál předmětu byl z bronzu.⁽¹⁾ Vrchní část je zdobená lichoběžníky. Jedná se o flabelum egyptského typu, které patří k nálezům z hrobky faraona Tutanchamona. Z etruského prostředí známe jak flabela kulatá, například z Tomba dei Flabelli z Populonie, tak bronzová hranatá s krátkou rukojetí doložené ve Vejích. Ve všech případech patřili do pohřebního vybavení vysokých šlechticů z orientalizujícího období, u nichž byly vnímány jako jeden ze symbolů společenského postavení a jsou vyrobeny z dražších materiálů. Od poloviny 6. století se setkáváme v etruském umění s flabely spíše v ruce otroků ovívajících své pány a na vyobrazeních tanečnic.⁽¹⁾ Setkáváme se s flabelem v ruce dámy při hostině, ale také byla nošena při prothesi, což vypovídá, že škála jejich použití byla široká.

Nalevo od flabela se nachází hůl dlouhá asi 116 cm, její šíře se pohybuje kolem 2 cm. Hůl je žluto-béžové barvy, která značí dřevo. Dochovala se část rukojeti, která je nabarvena bíle, takže byla vyrobena z kosti nebo slonoviny.

Ztvárnění podobné hole můžeme vidět ⁽¹⁾ na scéně na Bostonském sarkofágu, kde ji v procesí nese muž, nejspíš vysoce postavený úředník. Další vyobrazení se nachází na sarkofágu z Cerveteri uloženém v Museo Gregoriano Etrusco. Na něm je muž při nějaké slavnostní příležitosti a také drží stejnou hůl. ⁽¹⁾ V Tomba dei Relievi se hůl nachází vedle flabela, což by se dalo vykládat jako symboly vysokého postavení pro muže a ženu.

Dále jsou zde předměty patřící do **okruhu symposií**. Sem spadají kyliky, oinochoe, naběračka a také věnec a šňůry perel, které sloužily ke zdobení účastníků hostiny. Většina těchto předmětů se nachází kolem centrální niky, na dosah zemřelému páru. Jaké je zde

možné pozorovat, že obecně cennější předměty byly blíže centrální nice, která je sama ztvárněna jako kline a je dokonce vybavena podnožkou.

Picí náčiní se nachází na obou pilastrech vedle centrálního výklenku a jsou zastoupené malou špatně dochovanou oinochoe se stopami žluté barvy o rozměrech 19 x 10 cm. Předpokládá se, že měla stejný tvar jako větší a o něco lépe zachovaný exemplář na vedlejším pilastru. Obě jsou zavěšená za poměrně dlouhé ucho na hřebíčku na zdi.

Vedle oinochoe se nachází kylix (34 x 21 cm), také visí na hřebíku za ucho. Na vedlejším pilastru má rovněž svůj protějšek ve větším provedení. (1) Tento kylix reprezentuje typ na nízké nožce s prstencovou podstavou. Tato podstava je rozšířená především v etrusko-italické produkci. Kylix sám je celý barvený na tmavě hnědou, až na dno nožky kde je kruh červený. Reálné předobrazy této nádoby patří k poměrně hojným nálezů keramiky tmavé barvy s červenou základnou, náležící mezi skupinu Sokra.(1)

Na pravém pilastru na jednom hřebíku visí společně dva náhrdelníky a jeden věnec z listí. První z náhrdelníků, částečně skrytý za věncem je tvořen dvěma tlustými provázky s červenými perlami o průměru asi 3 cm, v pravé části jsou perly odděleny. Druhý náhrdelník je složený na polovinu, vrchní část je tvořena jednoduchým provázkem. V místě, kde se překrývá s věncem, začínají perly, které končí v prvním náhrdelníku. Věnec je na vrchní části hladký a pak se symetricky přidávají listy tří různých druhů. O jednom z nich můžeme s určitostí říct, že se jedná o břechťan, zbylé dva druhy se určit nedají. Rozdílné je také užití různých barev – bílá, červená, žlutá. (1) Věnce byly u Etrusků oblíbeným dekorativním motivem na výzdoby interiérů, kterým dodávaly slavnostní atmosféru. V některých případech bylo jejich umístění v prostoru nerealistické, například v Tomba della caccia a della pesca (Hrobka lovu a rybolovu) jsou věnce z listí umístěné přímo uprostřed oblohy. Věnec v Tomba dei Rilievi má příhodnou velikost, aby ho bylo možné umístiti na hlavu. Doklady o tom, že se jimi Etruskové zdobili při pohřebních hostinách, pocházejí z například ze sarkofágu z Chuisi, dnes uloženého v British Museum.(1)

Vpravo nahoře na levém pilíři na stěně do středu místnosti, se nachází kylix (50 x 31 cm). Má vysokou nožku o průměru 11 cm.. Barva kyliku je hnědočerná, kromě nožky a oblastí kolem ní, které jsou světle hnědé. Zóna kolem nožky je provedena v o něco (1) vyšším reliéfu (3 cm). Horní rukojeť je zdobena dvěma vavřínovými nebo olivovými větvičkami, které se setkávají ve smyčce nahoře, listy jsou bílé v mělkém reliéfu. Za ní je pak nádoba pověšena na hřebík. Spodní ucho chybí, stejně tak je zničený celý okraj nožky.

Detailní vypracování kyliku vedlo badatele k hledání reálných vzorů.. Mengarelli jej dává do souvislosti s etrusko campanskou keramikou konce 4. stol., ale bez uvedení konkrétních příkladů. Blaezley v něm vidí atributy kyliků Fluid Goupe od kterých se odvozuje etruská černá figura. Chiaro uvádí dva kyliky ze skupiny Createan Kylix Painter datované 340 – 300. Jiná barva kolem nožky a motiv lístku je obecně považován za oblíbený a tímto by kylix z Tomba dei Rielivi mohl zapadat do obou skupin. (1)

Na levém pilíři, na stěně směrem ke vstupu místnosti, je zavěšená za ucho (1) žlutá oinochoe o rozměrech 36 x 18 cm. Okraj má markantní výlevku ve tvaru zobáku zvedajícího se lehce nahoru. Ucho je prohnuté do S, přidané těsně pod pleci a na okraj. Dole je podstava tvořená prstencem. Tento tvar džbánů byl v etruské torentice velmi rozšířený a bylo nalezeno mnoho exemplářů v bronzu a v menší míře také v keramice. Tato forma se vyvinula kolem roku 500 př. Kr. a dále procházela změnami zvláště co se týče rozšiřování těla a plecí nádoby, v tomto směru se nádoba z Tomba dei Rilievi považuje za poměrně pokročilou.

Na stranách dveří jsou dvě mísy z bronzu o průměru 53 cm. Nožka je vyvedena odděleně a připevněna k dvěma dalším kruhům. Vnější kruh je nižší a plošší, vnitřní je vyveden v hlubším reliéfu. Mísa je relativně mělká opatřená okrajem s reliéfem vzniklým ražbou do bronzu. Na okraji jsou dvě trubičky a do nich jsou pak zasunutá ucha (1). Za jedno z nich je mísa zavěšena.

Reálné předměty tohoto tvaru dochované nejsou, ale jen málokde se našly bronzové předměty takové velikosti.

Zajímavou ideu vyslovil Ricci, který se zabýval tím, jestli by se nemohlo jednat o nádoby, do nichž se umísťovaly rozžhavené uhlíky a ty pak spolu s další bronzovou nádobou mohly sloužit třeba na ohřev vína.

Bohatě zastoupené jsou zde i předměty využívané v **kuchyni**, mezi něž se řadí například nože nebo různé mísy, pánve, naběračky a šlehač. A předměty obecně využívané v souvislosti s domácností, fungování domu a přilehlých zahrad.

Na pravém pilíři směrem do středu místnosti jsou vyobrazené kleště do ohně (42 x 8 cm) - rukojeti kleští jsou kulaté a směrem k hornímu závěsu se zplošťují a zvětšují, kleště samotné jsou dva oblouky zakončené relativně dlouho špičkou. Rukojeti jsou silně poškozené. Na zbývajících částech je možné vidět zbytky žluté barvy značící bronz. (1) Kleští tohoto jednoduchého typu se dochovalo poměrně velké množství a dá se předpokládat, že jejich podoba zůstala nezměněna i staletí.

Předmětem v blízkosti kleští je nejspíš metla dlouhá 35cm. Předmět je tvořen tenkou tyčí obdélníkového průřezu. Vrchní část není příliš zachovalá, spodní konec je spojen s ozubenou částí kola. Protože je vrchní část zničená, nedá se určit zda měla koule na sobě hroty. Na některých místech se zachovala šedomodrá barva, která měla symbolizovat železo(1). Použití předmětu je nejasné.

Na stejné stěně je ještě velká naběračka nebo pánvička (délka rukojeti 3,5; průměr 17,5 cm) má kruhové tělo, trochu zploštělé, spojené s rovnou rukojetí, která se zvětšuje směrem ke konci. Povrch těla je hladký a nabarvený na žluto, rukojeť je rezavá, nepravidelná a hrubá, na ní je malý otvor, pomocí kterého je předmět zavěšen na hřebík. Rukojeť mohla být ze dřeva, které dobře izoluje teplo, a proto by bylo vhodným materiálem. (1)Naběračka je podobná lžici, kterou drží otrok v kuchyňské scéně v Tomba Golini I ve Vejích.(1)

Na pravém pilíři, na stěně směrem ke vchodu se nachází sedm kovových bodců o délce 97 cm. Jsou čtvercového průřezu a nahoře je spojuje kruh, který jimi prochází a jehož pomocí jsou rozně zavěšené na hřebík. Barva je šedomodrá, jednalo se tedy o předměty ze železa. Předměty jsou nejčastěji označovány jako rozně na základě bronzových nálezů z jiných lokalit.

Nalevo do špízů se nachází nože v obdélníkovém stojanu o rozměrech 30 x 23,5 cm, jehož boční sloupky mírně převyšují horní překlad. Ve stojanu se nacházejí dva nože rovné s mírně zahnutou špičkou. Z rukojetí obou nožů se zachovaly jen horní části, protože se zdá, že rukojeti nebyly vyvedené ve štuku, ale jen vyryté do kamene. Dochovaly se zde však alespoň nepatrné stopy barvy; rukojeť dýky vpravo je žlutá, levá nese stopy červené. Červeně byl nabarven také stojan. Čepel nesou šedomodrou barvu značící železo.

Není možné zde rozlišit, zda se jednalo o nože kuchyňské nebo obětní, protože (1) tvarově byly téměř totožné, jak dokazují různá zobrazení prováděné krvavé oběti a také mají typově relativně blízko k obětním nožům používaných Římany.

Dá se předpokládat, že stojan sloužil pro ložení a transport nožů. Vzhledem k tomu, že v této hrobce je perspektiva využívána jen zcela výjimečně, nedá se určit, jestli měl stojan sloužit jen na dva nože nebo jich bylo více v řadě za sebou. Na Samu byl nalezen seznam datovaný do let 346/345, který obsahoval i stojan s noži, podobného popisu, který měl obsahovat 11 nožů.(1)

Ze sekyry jsou dnes vidět jen sotva zřetelné obrysy a zachovaná je jen malá část ostří, ale Wilkinson jí na svých překresbách ztvárňuje neporušenou. Její rozměry byly 34 x 12,5 cm. Sekyra má rovnou rukojeť mírně se rozšiřující ke spodní části, barvu měla žlutočervenou, což značí dřevo. Čepel je zpočátku relativně úzká, ale dále se rozšiřuje a zakřivuje, je šedomodré barvy, což ukazuje na železo. Je na ní vyobrazený malý znak. Spodní zakončení je ve tvaru oka, což sekyru přiřazuje k sérii etruských sekyr, jenž se přestala využívat na přelomu doby bronzové a železné. Exemplář v Tomba dei Relievi mohl tedy sloužit jen na dekoraci nebo se mohlo jednat o kněžskou insignii, což by odpovídalo i kontextu ostatních předmětů. Je otázka, jestli byla sekyra opravdu využívána v praxi. K porážení obětních zvířat se zcela jistě využívalo sekyr o něco větších a

solidnějších. Sekyra se zdá příliš malá, než aby se s ní dala porážet větší obětní zvířata, protože k tomu je třeba vyvinout značnou sílu. Možné je také, že se vůbec nejednalo o předmět spojený s kultem, ale o sekýru využívanou k profánním účelům.

Dále se zde nachází naběračka na délku měřící 37,5 cm a o průměru 8 cm. Skládá se z polokruhové lžice na níž se napojuje rukojeť čtvercového průřezu, která se směrem nahoru mírně rozšiřuje. (1) Dnes se na ní nacházejí černé skvrny, ale nedá se určit, zda mají něco společného s původní barvou. Wilkinson ji rekonstruuje žlutě. Jedná se o běžně používaný typ, který je třeba znázorněn i v kuchyňské scéně v Tomba Golini. (1)

Ve spodní části piliře je vidět trojnožka, na níž je umístěná velká nádoba o rozměrech 51,5, x 33,5, cm, trojnožka sama má na výšku 18 cm a je tedy relativně nízká. Je možné vidět část kruhové podpěry a dvě zahnuté nohy, které se směrem dolů rozšiřují. Na trojnožce je umístěn kruhovitý předmět, jehož barva je šedočerná ale nese i stopy červené. Trojnožka ukazuje zbytky rezavé barvy, která je vidět jen částečně na podpěře. Je možné, že tím chtěl dát umělec najevo, že (1) železo vlivem tepla mění barvu na červenou a šedočerný povrch se stopami červené by mohl znázorňovat bronz špinavý od sazí i když na předměty, které měly přijít do kontaktu s ohněm se užívalo spíše železo pro svou větší tepelnou odolnost. Samozřejmě, že existuje mnoho dalších teorií o využití předmětu na trojnožce. Wilkinson v něm vidí čínské zrcadlo, Denis ho interpretuje jako umyvadlo nebo mísu.

Předmět identifikovaný jako palička na základě srovnání s vyobrazením v Tomba Golini I ve Vejích, kde ji používá otrok v kuchyni. Předmět se skládá z cylindrické rukojeti, která se rozšiřuje a spodní část je mírně zaoblená. Je zavěšená na hřebíku na smyčce v barvě kůže. (1)

Na levém sloupu směrem do středu místnosti je dýka dlouhá asi 56 cm, dnes už téměř zmizelá. (1) Wilkinson kreslí dýku v šedé pochvě, nad rukojetí je vidět proužek šedomodré, symbolizující železo(1). Okraj pochvy je černý a stejnou barvu má pruh na kterém je dýka zavěšena na hřebík.

Blízko levého okraje levého pilíře na stěně směrem ke vstupu je znázorněna asi metr dlouhá dřevěná hůl, která se lehce zesiluje na obou koncích. Barvu má hnědou. Na horním konci je vyvrtný otvor, kterým je prostrčený provázek v barvě kůže, sloužící k zavěšení na hřebík. Hůl se podobá (1)vyobrazení z Tomba del Convegna v Tarquiniích, kde je na hůl z každé strany zavěšena jedna nádoba, aby se lépe nesly.(1)

Velký nůž (63 x 6 cm) - čepel je dlouhá 45 cm s ostřím prohnutým lehce do S. Rukojeť je oválná, směrem ke konci se mírně rozšiřuje. Na konci je připevněné očko, za které je nůž zavěšen na hřebík. Barvy jsou velmi dobře zachovalé, šedomodrá značí železo na čepeli a červenohnědá nahrazující dřevo na rukojeti. Na ní jsou dobře vidět čtyři hlavičky hřebíků a dvě pásy k zafixování železa. Nůž se nedrží typickým způsobem, proto se nedá předpokládat, že by byl využíván v boji, jedná tedy spíš o nůž využívaný různě v domácnosti.

Dále se zde nachází provaz (51 x 19 cm) ve čtyřech smyčkách zavěšený na skobě. Na jednom jeho konci je zavázaný uzel, stejně tak tomu je i v případě řemene, který se nachází na stejné stěně sloupu. Tloušťka lana je 1,8 cm, má hnědou barvu, což mohlo znázorňovat jakýkoliv z materiálů na provazy běžně užívaných, jako byly len nebo konopí.

Na vstupní zdi v levé části je do vlysu zbrani začleněna plochá mísa, podle užití barvy nejspíše ze dřeva, i s uchy dlouhá 61,5 cm a o průměru 47,5 cm. Mísa je kruhovitá, charakteristická tenkým prstencem jako podstavou o průměru 27 cm. Ucha jsou poměrně malá, půlkruhová, k nádobě přidělaná pomocí dvou uzlů.

Na pravé části zdi ve vlysu zbraní se nachází lanx o rozměrech 53 x 31 cm. Táč je obdélníkový, (1)okraje kratších stran jsou upraveny do několika malých obloučků. Na horní stranu je připevněno tenké ouško nebo smyčka, díky které je předmět zavěšen na hřebík. Barva je červenohnědá, stejná jako rukojeť dolabris, jedná se tedy nejspíš o dřevo. Podnos měl zřejmě vícero využití, nejčasněji na něm nejspíš bylo servírováno maso nebo zelenina, také se na něm mohly potraviny uskladňovat(1). Římané tento tvar převzali a jejich lanx mohly být i velmi honosně zdobené a z drahých materiálů.

Další skupinou jsou předměty **kosmetického charakteru** do nichž spadají alabastra a nejspíše i taška, která by v sobě mohla ukrývat další kosmetické propriety.

Na levém sloupu na stěně do středu místnosti je taška o rozměrech 25,5 x 27 cm. Je uzavřená částí, která se překládá. Zavěšená je za jedno ucho ze žlutě barvených kroucených šňůr, druhé visí volně dolů a je viditelné už jen na pravé straně. Taška sama je béžové barvy, která tvoří síť s barvou rezavou. Na stěně tašky se nachází čtyři žluté, tedy bronzové kruhy, jejichž vnitřní část je béžová.

Podle tvaru tašky a uch se nedá předpokládat nic jiného, než že byla taška nošena v ruce. A mohlo se nejspíš vzhledem ke kontextu jednat o místo na ukládání kosmetického náčiní.

Alabastron protáhlého tvaru (asi 56 cm) byl zavěšen na háček pomocí smyčky uvázané kolem hrdla. Není příliš dobře dochovaný, ale Wilkinson jej rekonstruuje jako alabastron cylindrický s rovným dnem, krátkým krkem a plochým okrajem.. Barva byla nejspíš žlutá a smyčka červená. (1) Jedná se o typ oblíbený ve 4. století převážně v keramice a využíval se především na krémy a oleje. Alabastron stejného typu byl vyobrazen i v Tomba Incrizoni v Cerveteri. Wilkinson předpokládá, že kolem hrdla alabastru v Tomba dei Relievi byl zavěšen ještě další předmět, který on označuje za malou špachtli , možná na roztírání krému.

Na pravém pilíři na stěně proti vchodu je vidět velmi špatně dochovaný předmět, jehož tvar se nedá přesně určit. Nejblíže je nejspíše Wilkinson, který zde navrhuje pyxidu s červeným víčkem (1). Byly zde totiž nalezeny nepatrné zbytky červené barvy.

Hudební nástroje jsou zastoupené dvěma cornu a dvěma lutui.

Po stranách dveří jsou cornu. Rohy mají průměr asi 87 cm, pravý je lépe zachovalý.

(1)Skládají se z ohnuté trubice do kruhu. Náustek má průměr 4,8 cm a není vyrobený zvlášť, za náustkem má trubice průměr 3 cm a pak se postupně rozšiřuje. Druhý konec má průměr 8,5 cm. Ve vrchní části se nachází držadlo, za které bylo možné předmět zavěsit na stěnu. Cornu byl zřejmě bronzový, jak ukazují stopy žluté barvy. Spodní část není dochována, ale od náustku se v rostoucí vzdálenosti nacházelo pět červených pruhů. Jelikož nejsou dobře zachované, není možné určit, zda se jednalo o dekoraci nebo o spoje v bronzu.

Cornu je dechový nástroj vynalezený Etrusky a později převzatý římskou armádou. Sloužil k signalizaci, dochovaný originál je možné nalézt v Pompejích. I u Etrusků se tento roh objevuje v militárním kontextu, příkladem je černofigurová váza uložená v Museo Nazionale di Tarquinia nebo v Tomba degli Scudi v Taquiniích. V Tomba Giglioni se nacházejí také ze stran dveří a společně s lutui(1).

Na levém okraji je zobrazen lituus o délce 148 cm a šířce 149 cm a jeho identický protějšek se nachází na vedlejším pilíři. Skládá se z dlouhé tenké trubky válcovitého tvaru, který se po zakřivení rozšiřuje až na 9 cm. Lituus byl zavěšen jako ostatní předměty na hřebík, ale horní část je značně poškozená. Místy je stále zachovalá žlutá barva značící, že nástroj byl původně z bronzu. Tento nástroj je pro Etrusky velmi typický, existuje teorie, že byl tak oblíbený zejména pro svou podobnost s holí, kterou nosili auguři. Také je pro svůj pronikavý zvuk dobře využitelný ve vojenské signalizaci.

Lutuus má svůj protějšek na protějším sloupu.

Také je zde možné mluvit o předmětech spojených s **obětí**. Sem naprosto jasně spadají boukephalia, dále pak možná některé z nožů nebo dýka a dolabris.

Na přesahu columen jsou vyobrazeny dvě dobytčí hlavy

Hlava vlevo s rohy 32 x 42 cm

Hlava vpravo 31,4 x 32,5 cm

Hlava vlevo je zobrazená frontálně, bez krku a s prodlouženými ušima.⁽¹⁾ Dá se definovat jako boukephalion a reprodukce je i se znázorněním masa a srsti. Obecně působí jako by na zeď byla připevněna hlava právě obětovaného zvířete. Je zdobena stuhou prvně obtočenou kolem čela a kolem rohů, kde pak splývá volně dolů a končí střapci, které dnes už chybí. Barva stuhy byla červená. Hlava sama je převážně žlutá

Boukephalion napravo je v porovnání se svým protějškem nalevo o něco menší, nese stopy černé barvy a uši se oddělily, obětní stuha není hladká, ale je tvořena oválnými prvky.

U Řeků i Římanů bylo zvykem zdobit budovy hlavami obětovaných zvířat, buď jen lebkami nebo celými hlavami i s masem a kůží, ale řádně mumifikovanými. Zde máme tento zvyk doložený i u Etrusků.⁽¹⁾

Dolabra je sekyra z relativně tenkou čepelí, která je v horní část rovná, na protější straně čepel přechází v bodec se špičkou zahnutou mírně dolů. Rukojeť je rovná, barvy hnědočervené. Čepel je šedomodrá jako železo. Sekyra na zdi drží na dvou hřebících, jeden je umístěný pod bodcem, druhý pod čepelí.

Dolabra se vyskytují v etruském a středo-italickém umění zejména ve scénách mytologických, často jimi jsou ozbrojené například Amazonky, a také ve scénách obětních. Předpokládá se, že jejich reálné užití v boji bylo spíše vzácností. Tento typ sekyry pak od Etrusků převzali Římané a hojně jej využívali v různých odvětvích.

Dále zde jsou předměty značící společenské postavení sella curulis a dvojice hůlek, které sloužily nejspíš jako insignie úřadu. Jejich umístění značí velkou důležitost, která byla předmětům přikládána.

Na levém sloupu, na stěně směrem do středu místnosti je sella curulis. Předmět je vyobrazený tímto způsobem.⁽¹⁾ Nalevo je obdélníková deska o rozměrech 82,5 x 9 cm, která je na koncích olemovaná reliéfní pruhem, širokým asi 2,5 cm tmavě rezavé barvy se sérií bílých teček, které mohou být hlavičky hřebíků. Deska je nabarvená na červeno, stejně tak dva sloupky k ní patřící. Sloupky mají tvar trochu jako hokejky, jsou rovné a vespod zahnuté. Na koncích každé z nich jsou umístěny dva malé disky o průměru 8 cm rozdělené osou. Na sloupcích jsou zbytky volutového ornamentu.

Badatelé si velmi dlouho s identifikací tohoto předmětu nevěděli rady. A. Stanica pak přišel s názorem, že se jednalo o objekt skládací a že rezavá deska pravděpodobně byla obdélníkem z pevné kůže, která se natáhla mezi sloupky a vytvořila tak podle Stanica kolébku. To, že se jedná o kolébku bylo vyvráceno, ale myšlenka toho, že se jedná o předmět skládací opuštěna nebyla. Na základě srovnání s vyobrazením v Tomba Giglioni v Targuiniích bylo usouzeno, že by se mohlo jednat o přenosnou stoličku sella curulis. Předmět z Tomba Giglioni je ale vespod silně poškozen, takže se nedá určit jestli i zde byly nohy zakončeny malými disky. Dobře zachovaný příklad můžeme najít ve vyobrazení sarkofágu z Vulci, tam jsou nohy zakončeny podobně jako v Tomba dei Rilievi. To že bylo sella curulis zobrazeno v hrobce je jen dalším důkazem o vysokém postavení rodu, jemuž patřila.⁽¹⁾

Na obou pilířích jsou ve vrchní části je zobrazeny páry holí dlouhých kolem 128 cm. Na levém pilíři se nachází dvojice jejich protějšků, které jsou o něco lépe dochované.

Následující předmět je asi o polovinu kratší. Předpokládá se, že by se mohlo jednat o nějaký druh insignií. Spodní část se skládá z kulaté dlouhé hole a vrchní část se dělí na tři větve do tvaru zašpičatělého oválu. Jsou bílé, nejspíš omotané modrou stuhou do spirály, což je vyvedeno reliéfním zvýšením.

⁽¹⁾Wilkinson se snažil prosadit teorii, že se jedná o praky, ale jeho teorie není pravděpodobná hned z několika důvodů. Horní část předmětů nevykazuje potřebné rozšíření a chybí uzavřené lůžko, kam by mohla být umístěna střela, aby byla během rotace stabilní. Také se nezdá, že by materiál byl dostatečně pružný, aby se jím dalo odpalovat. Dalším argumentem je, že podobné předměty byly identifikovány nesené v průvodu

vyobrazeném v Tomba del Tifone. Na základě tohoto vyobrazení Dennis soudí, že se jedná o předmět ceremoniální.⁽¹⁾ Nehledě na to, že stejné předměty byly znázorněny i v dalších hrobkách patřících aristokratickým rodinám, například v Tomba Giglioli v Tarquních a Tomba delle Iscrizione v Cervereri, je více nepravděpodobné, že by šlechtici při průvodech nosili praky, což byla zbraň, kterou používala především chudina. Na vyobrazení v Tomba Goglioni se předmět nachází v ruce vysoce postaveného kněze. Dále se pak nikde poblíž nenašlo vyobrazení prakových nábojů. To že se jedná o nějaký druh insignie by daleko lépe zapadalo i do kontextu ostatních předmětů v hrobce, mezi nimiž se nachází i další předměty, které poukazovaly na postavení svého majitele.

Speciální místo zde má zpodobnění živých zvířat, která se pohybovala v bezprostřední blízkosti domu a zahrady nebo dokonce sloužila jako domácí mazlíčci. Umělec si dal spoustu práce, aby zvířata vyobrazil co nejděrodněji a dá se říct, že byl ve své snaze úspěšný až na drobné odchylky ve ztvárnění kuny.

Na pravém pilíři, na stěně směrem do středu místnosti se nachází vyobrazení kachny (34 x 28,5 cm). Zvíře má zavalité tělo, krátké nohy vybavené plovacími blánami, hlava je ohnutá na záda. Dochoval se z ní pouze zobák. Peří má hnědou barvu, v prsní části je ryté hustě, zatímco dlouhé peří na křídlech a zadečku je řidší. Nohy ptáka jsou nahoře červené a pak přecházejí do žluté. O tom, že se jedná o kachnu, není nejmenších pochyb. Je to pták domestikovaný už od nejstarších dob a o jejich chovu píše ne jeden antický autor, který se zabývá zemědělstvím. Jejich význam musel být poměrně značný, protože se často vyskytují v umění, například tvar nádoby askoi je odvozený od těla kachny. V Tomba dei Relievi se umělec snaží zvíře zachytit co nejreálněji a v jeho přirozené pozici.

Maltézský pes (42 x 31 cm) hrající si s ještěrkou (18,5 cm) stojí na zadních a natahuje se po ještěrce. Pes je spíš tlustý, má krátké nohy a ocas zatočený nahoru, srst má relativně dlouhou, kolem hlavy tvoří „hřívu“ ze které vykukují rovné uši, čumák je poměrně krátký. (1) Wilkinson zvířeti přikresluje kolem krku obojek se zvonečkem, po této

ozdobě je dnes patrný jen slabý obrys. Barvy se dochovaly jen sporadicky, ale dá se říct, že pes byl šedé barvy, vnitřky uší a čumák byly červené. Ještěrka nenese stopy barvy.

Někteří badatelé zprvu razili teorii, že se jedná o kočku, nebo dokonce kočku divokou (1) (se zvonečkem kolem krku), ale ta byla spolehlivě vyvrácena. Jedná se totiž o maltézského psa, který byl vysoce ceněný pro své lovecké schopnosti. Na většině dochovaných vyobrazení na vázách a dokonce na minci (Peithesa) mají o něco delší čumák, ale známe i jiné vyobrazení s takto krátkým čumákem. Jedná se o terakotu, nachází se v Loveru a také nese na krku zvoneček. I podle jiných vyobrazení těchto psů je jasné, že byli chováni poblíž domu.

Nalevo od psa se nachází želva (19 x 16 cm). Ze zvířete zůstaly jen nohy, ale obraz těla je stále jasný. Želva je dokladem toho, že umělec objekty, které zobrazoval, nejprve pečlivě sledoval, protože želva má na přední noze pět drápků, zatímco na zadní jen čtyři. Tímto se vyznačuje jeden druh pozemní želvy žijící v oblastech Řecka, latinské označení toho druhu je *testudo hermanni*. Toto zvíře bylo chováno jako domácí mazlíček, jak je vidět na oinochoe v British Museum, na které je dívka, která má želvu přivázanou za zadní nohu.

Úplně vespod na levém sloupu, na stěně směrem do středu místnosti se nachází husa, která je velmi dobře zachovaná až na spodní část nohou. Krk má natažený dopředu, hlavu lehce sniženou, aby mohla sezobat něco, co se nachází na zemi. (1) Wilkinson před ní kreslí několik červených teček jakožto krmivo, přestože po nich na zdi nejsou ani památky. (1) Husa je nabarvená bíle, přestože vlivem prachu a nečistot teď vypadá spíše žlutohnědá, spodek nohou a vnitřky očí jsou červené. Na zádech a na vrchní části těla jsou vyryta jednotlivá pera ve tvaru protáhlého oválu, která se překrývají. Ve spodní části těla jsou pera kratší. Vyobrazená husa patří k druhu s bílým peřím, který byl podle antických autorů ceněn nejvíc.

Na spodku levého pilíře na fasádě směrem ke vstupu se nachází vyobrazená kuna o rozměrech 52,5 x 37,5 i s ocasem. Zvíře je štíhlé a tělo má značně prohnuté. Přední nohy má složené pod sebou, zatímco stojí na zadních nohou, ocas má dlouhý, poměrně tenký a zatočený nahoru. V tlamě má něco černé barvy a Ricci mluví o myši. Uši jsou tmavě hnědé a koutky očí a vnitřky uší červené, zbytek barev se nedá s jistotou určit, protože se na objektu nachází spousta nečistot.

(1) Braun, De Vergers a Dennis prosazovali názor, že se jedná o kočku, což ale bylo vyloučeno už jen na základě těla zvířete a protáhlého čumáku. Je jisté, že se jednalo o kunu, která byla chována jednak jako domácí mazlíček, ale především sloužila k lovu myší. Vyobrazení není tak anatomicky přesné jako u jiných zvířat v hrobce. Dá se předpokládat, že to je z důvodu, že zvíře umělec sledoval jen v klidu, ale už ne v pohybu (1).

Nachází se zde také několik dalších předmětů jejichž účel buď není úplně jasný nebo mají kategorii samy pro sebe jako například hrací deska.

Na skobě na levém pilíři na stěně obrácené ke vstupu visí masivní kožený řemen široký asi 4,5 cm. Kdyby se rozmotal, byl by dlouhý asi 155 cm. Na jedné straně byl udělán uzel a byl zde provlečený ještě jeden kožený pásek. Barva je hnědočervená s tmavšími skvrnami. Denis a Ricci o něm přemýšlí jako o praku, ale tato možnost je vyloučená.

Na pravém pilíři naproti vchodu je další předmět, jehož identifikace není snadná. Jedná se o objekt tvaru disku o průměru asi 30 cm, zřejmě víceméně plochý. Povrch je bílo-žluté barvy a jsou do něj vyryty mělké brázdy zakončené do špičky. Tvoří rozvíjející se spirálu a budí dojem ručního splétání. Zavěšený je na dvou popruzích, které jsou z obou stran připevněné k objektu. Barvu mají rezavou, jednalo se tedy o kůži. Popruhy drží u sebe železná spona a zajišťuje tak jejich zachycení na hřebík.

Disk sám je na obou stranách poškozený. (1) Existuje mnoho teorií o tom, co měl předmět být. Převládají názory, že se jednalo o košík nebo síto, popřípadě formu na sýr nebo sýr okousaný od myši. Nejoriginálnější názor vyslovil Wilkinson, když předmět popsal jako čínský gong, což je v té době v Etrurii nereálné. Předmět je nejpravděpodobněji polštář vycpaný slámou nebo jinou výplní(1), což by také vysvětlovalo způsob jeho zavěšení.

Na pilíři vpravo na fasádě směrem do středu místnosti je vidět *tabula lusoria* s vakem. Deska má rozměry 85 x 46 cm. Rám obdélného tvaru uzavírá desku s povrchem rozděleným jedenácti paralelními liniemi, vzniká tak 12 stejných pásů. V horní části je držadlo téměř lichoběžníkovitého tvaru za nějž je zaháknuté na velkém hřebíku. Druhé držadlo je umístěné na stěně boční. Na stejném hřebíku je uchycen váček, vrchní částí prochází tyčka na kterou je připevněný popruh, za který předmět visí na hřebíku. Váček má hnědou barvu, což by mělo značit kůži. Sama deska má spíše nažloutlý povrch.

Ohledně interpretací předmětu bylo vysloveno velké množství naprosto různých teorií. Padly zde návrhy, že by se mohlo jednat o podnos, vál na těsto nebo velkou pánev. Solare mluví o počítadle (1) a Behn ho považuje za hudební nástroj podobný xylofonu. Do své teorie zahrnuje i vedlejší předmět, který považuje za kladívko, kterým se na nástroj mělo hrát. (1) Správná ale je interpretace, kterou vyslovil Ricci a to, že se jedná o *tabula lusoria*, předmět podobný tomu v Tomba dei Rilievi, který byl identifikován na jednom ze zrcadel, kde je vyobrazený Achilles hrající kostky s Aiasem, dnes umístěném v muzeu v Milanu.

Napravo do *tabula lusoria* se nachází předmět, který je nejspíš naběračka (37,5 x 8 cm průměr), nicméně interpretace se liší. Předmět je barvený žlutou barvou, která nahrazuje bronz. Nemáme ale dochované žádné naběračky, které by tvarem přesně odpovídaly tomuto předmětu.

Vedle *tabula lusoria* je vyobrazená špachtle (22,5 x 3 cm). Je protáhlá a její zakončení má téměř tvar plamene. (1) Na první podle by mohla být kosmetická, ale po srovnání s nálezy v římských hrobkách, kde podobné předměty byly součástí psacích sad, je možné předpokládat, že i tato sloužila spíše na psaní.(1)

Mimo předmětů civilních se zde nachází velké množství zbraní a obecně militárií. Mezi zbraně je možné zařadit některé předměty z pilířů nebo stěn, ale přikláněla bych se k názoru, že se jednalo spíše o předměty využívané v rámci kultu a při obětech. Zbraně využitelné v boji jsou pak vyvedeny ve dvou vlysech nacházejících se u stropu místnosti.

Meče

Na horním vlysu se nachází dva druhy mečů. Meč s odhaleným ostřím nacházející se na bočních stěnách, na každé po sedmi exemplářích. Meč je dvojbrýťový, čepele nesou stopy černé barvy, což ukazuje na železo. Ve vyšším reliéfu je vyvedena jen záštita a jílec, zbytek je plochý. Záštita je poměrně krátká a štíhlá s konci zvedajícími se nahoru, jílec je přizpůsoben k tomu aby padl do ruky a je zakončen větvením do dvou oválných útvarů vykloněných do stran. Barva na záštitech se nedochovala, ale Wilkinson je rekonstruuje červené. Jílec meče je poměrně atypický a jedno z mála dalších vyobrazení se nachází na skyfu se scénou vraždy, který je uložený v Museo of Fine Art v Bostonu, datovaného do 4 stol. př. Kr..

Druhý typ meče je vyobrazený čtyřikrát na vlysu na stěně naproti vchodu. Jedná se o meč uložený v pochvě červené nebo žluté barvy. Pochva je zakončena poměrně velkým zakulaceným útvarem nabarveným na bílo. Záštita je také bílá, většinou obdélníková. Rukojeť tvaru ,který dobře padne do ruky, je stejné barvy jako pochva meče a je zakončena malým hranatým útvarem. (1) O využívání tohoto typu pochvy máme doklady už od 6. stol. př. Kr. a pokračují až do období helenismu. Rozšířené byly v Řecku, Itálii i Malé Asii. Nejhonosnějším příkladem meče tohoto typu je nález z Filipovy hrobky v Bertině; meč je železný s ornamenty ze zlata, zachované části jílice a pochvy jsou ze slonoviny. Dále můžeme najít zobrazení tohoto typu meče na mnoha černofigurových vázách, urnách a etruských zrcadlech.(1)

Kulovité pokrývky hlavy

Nachází se na horním vlysu mezi meči a v různých barevných variacích: červené, žluté, šedé a bílé. O tom, proč se barvy různí se vedou diskuze, ale obecně se předpokládá, že by mělo jít o barvenou kůži. Ani samotné užití předmětu není zcela jednoznačné. Není jisté, jestli mohlo jít o samostatně nošenou pokrývku hlavy nebo o vycpávku nebo chránič nošený pod helmou.

Helmy typu „jockeykappen“

Na spodním vlysu se nachází 12 helem tohoto typu. Část chránicí lebku tvoří trochu protáhlá polokoule nahoře zakončená zvláštním výstupkem dokulata. Mají lícnice ve tvaru křídél s okrajem ve dvou obloucích a několik z nich má vzadu část chránicí krk.⁽¹⁾ Tento typ helmy byl hojně rozšířen nejen po Itálii ale i na sever od Alp. F. Coarelli rozřadil helmy tohoto typu do čtyř skupin. Helma z Tomba dei Rilievi zapadá do pozdní skupiny C, která je datovaná zhruba do poslední čtvrtiny 6. stol. př. Kr., což odpovídá i dataci hrobky.

Helmy mají rozměry mezi 26/22 a 22/18 cm, což je velikost ve které se běžně používala reálně⁽¹⁾. Zbytky nalezené žluté barvy ukazují na to, že helmy byly vyrobené z bronzu. Co se nezachovalo je dekorace na místech, kde by se dala předpokládat, jako jsou lícnice.

Frygžská helma

Helma nacházející se nad centrální nikou. ⁽¹⁾ V 4.stol. př. Kr. byl tento typ helmy velmi módní záležitostí jak dokazují četná zobrazení, ale i nálezy helem originálních. V italské produkci byla nejoblíbenější forma se zvýšeným hřebenem a lícnicemi ve tvaru křídél. Fryžskou helmu nosili i řečtí bojovníci, jak ukazuje Alexandrův sarkofág a oblíbená byla také mezi Makedonci. Důvod proč byla jediná helma tohoto typu umístěna mezi helmami typu „jockeykappen“ není jistý. Jedno z vysvětlení je, že zobrazení této přilby už vyžadovalo větší řemeslnou zručnost a tak zde byl vyroben jen jeden exemplář a dosazen na prestižní místo přímo nad hlavní niku.⁽¹⁾

Náhlenice

Náholenic můžeme rozdělit do dvou skupin. Čtyři páry na zdi proti vchodu, tedy na prestižnějším místě, jsou vyvedeny v hlubokém reliéfu a jsou ve velikosti, která byla běžně využívána. Podle tvaru jsou datované do druhé poloviny 4. stol. př. Kr.. Zbylé páry jsou stejné jen vyobrazené v nižším reliéfu a ve chvíli kdy klesá strop, snaží se tento nedostatek opticky vyrovnat a jsou menší.

Štíty

Štíty jsou kruhové, podle užití žluté barvy bronzové, jsou typické pro řecké a italské hoplity. U Římanů byly později nahrazeny štíty oválnými, ale minimálně u Etrusků byly využívány i později. Časem se z nich vyvinul spíše symbol, který si podrželi zejména vznešené etruské rody. Dále o těchto štítech víme u mytologického kontextu, kde se udržely až do pozdní antiky.

Štíty v Tomba dei Rilievi mají průměr asi jen kolem 48 cm, což je hluboko pod rozměry ve kterých byly vyráběny opravdové štíty, například štít z Tomba del Guerriero v Orvietu má průměr 90 cm. Umělec zde byl nucen udělat ústupek proti realitě, aby se mu do kompozice vešly všechny požadované předměty. Štíty jsou na zeď přibity čtyřmi bronzovými hřebíky, ze kterých jsou vidět hlavičky.

„Tykve“

Jedná se o objekty skládající se ze tří na sobě postavených stejně velkých koulí a čtvrté, která je větší, dole zploštělá a funguje jako základna pro předchozí tři. Koulemi je prostrčen provázek, kterým jsou předměty svázané v pár, a šňůrka je pak zavěšená na hřebík.⁽¹⁾ Označení tykve se používá z optické podobnosti s tímto plodem, nicméně s ním nemá nic společného, ale je možné se jen dohadovat, o jaký předmět a k čemu určený se jednalo. Denis zastával teorii, že by se mohlo jednat o náboje do praků, nicméně se nezdá, že by předměty měly být z kamene, ale pravděpodobněji z kůže podle toho jak visí na hřebíku. Vergers je považoval za phalareae (kovové disky s vojenskými vyznamenáními). Také byla vyslovena teorie, že by se mohlo jednat o skutečné tykve nebo o lahve vyrobených na jejich základě.⁽¹⁾ Dá se ale předpokládat, že jelikož se předmět vyskytoval

mezi militarií, byl sám využíván pro vojenské účely a to nejspíš v páru, stejně jako náhlenice. S jistotou se ale nedá říct nic, dokud se nenajde tento předmět reálně.

Obecně se dá říct, že předměty zobrazují základní součást výstroje, vlysy nebyly doplněny žádnými ornamenty, takže majiteli hrobky šlo o to zobrazit ve své hrobce funkční, kvalitní výrobky a vzbudit dojem, že předměty jsou určené k používání.

Každý předmět vyobrazený v Tomba dei Rilievi byl zřejmě velmi pečlivě vybrán majitelem hrobky nebo pozůstalými, kteří hrobku zařizovali. Předměty mají úzký vztah k zemřelému nebo obecně jeho rodině a každý z předmětů měl od pořádku své přesně stanovené místo. Nejedná se tedy o přesně dané předměty, co měli v hrobce vyobrazeny, ale jejich výběr je ryze individuální.

Většina objektů vyobrazených na stěnách je zavěšena na hřebících. Umělec si dokonce dává tu práci, aby hřebíky byly vidět. Jednalo se nejspíše o běžný zvyk věšet předměty denní potřeby na stěny. To máme doložené i z váz a zrcadel, kde je vyobrazen nějaký interiér, stejně tomu tak bylo i u Řeků. (8) Etruská hrobka má jistým způsobem napodobit dům pro zemřelého a tak není překvapením, že je stejně vybavena. Kromě Tomba dei Rilievi, kde jsou předměty vyvedeny reliéfně, jsou i případy, kde byly přímo nakresleny na stěnu jako v případě Tomba Campana ve Vejích nebo Tomba delle Iscrizioni v Cerveteri. Umělecké ztvárnění předmětů je ale jen dalším krokem starší tradice, podle které se na stěnu zavěšovaly předměty skutečné. To však mělo značné nevýhody, protože hřebík časem zkorodoval a předmět spadl na zem. Například v Tomba Capanna v Cevereri byly stopy po hřebících a na zemi pod nimi stěpy z nádob, které na nich byly původně pověšené (8). Kromě zavěšovaných předmětů denní potřeby se vystavovaly například zbraně ukořistěné nepřátelům, což je tradice velmi dobře známá u Římanů.

Co se týče uměleckého zpracování, je zde patrná i práce s perspektivou, která je zde stále ještě poněkud primitivní a zdaleka ne využita ve všech případech. Sám fakt, že hrobka ze zdobená reliéfy značí, že umělec musel umět pracovat s předměty v prostoru. Tím že předměty jsou nabarvené barvou, kterou nesly jejich originály a detailní propracování hřebíků místy budí dojem, že jde o opravdický předmět, který by bylo možné ze stěny sejmout. Jiné předměty jsou zmenšené a nejsou vyvedené s tak velkou mírou realističnosti. Důvodem je také to, že práce se štukem má svá omezení. Nicméně Tomba

dei Rilievi nemá, co se týče množství vyobrazených předmětů, ani v uměleckém zpracování reliéfů mezi etruskými hrobkami konkurenci.

2.7 Tomba della Casetta (Hrobka malého domu)

Hrobka malého domu byla odhalena při vykopávkách tufového výběžku okolo kterého vedla komplikovaná křižovatka mezi Podsvětní cestou a několika dalšími cestami, které sloužily jako okrajové cesty nekropole. Při průchodu k dromu je možné si povšimnout pozůstatku jámového hrobu, který byl vykopán poblíž hlavní hrobky, která byla o něco starší.

Přístupová chodba je krátká a malých rozměrů. Na architrávu dveří sloužících ke vstupu do komplexu je vytesán půlměsíc, což byl ozdobný prvek používaný v Cerveteri převážně v průběhu 6. stol př. Kr.

Po sestoupení dvou schodů se nachází atrium čtvercového tvaru, které je v ose s dromem. V tomto prostoru nebyly odhaleny žádné nábytkové prvky vybavení, ale okolo zdí se nachází 5 dveří, dvojce na každé straně a jedny na zadní stěně. Tyto poslední dveře jsou obklopeny dvěma malými okny, nad každým z nich je oblouk. Tato jednoduchá rytá dekorace se nachází v i jiných hrobkách v Banditacii i mimo ni. Obecně zanechávají dojem, že se jedná o průčelí nějakého z menších obytných domů, které byly stavěny ve městě(obr. 11). Strop místnosti s atriem je hladký a má naznačený jen jeden trám, který se nachází na ose vstupní chodby do hrobky.

V hrobce lze pozorovat, že celý (4) prostor byl opatřen bílou omítkou, která mohla být i nějakým způsobem dekorována. Dnes však kvůli přístupu vlhkosti a jiným činitelům, jsou po omítce znatelné jen stopy v atriu.

Dvojce dveře na pravé straně umožňují přístup do rozlehlejší, ale méně propracované místnosti, ve které se nacházejí dvě pohřební lože naproti zadní stěně. Jedno z nich, které nemá čelo, obsahuje dva polštáře. To druhů je kompletně holé. Nebyly zde nalezeny žádné jiné znaky po ryté nebo malované výzdobě a proto je tato místnost řazena k těm primitivnějším.

Dvoje dveře na levé stěně, vedou do dvou oddělených místností. První místnost menších rozměrů obsahuje jednoduchou kamennou lavici, která je umístěná podél levé zdi a stejně tak zadní části. Druhá místnost je naproti tomu rozsáhlejší a nacházejí se v ní dvě postele. Ta, která je v levé části, je doplněna o trojúhelníkové čelo.

Poslední z dveří vedoucích z atria, umístěné ve stěně přímo proti vchodu, vedou do další místnosti, ve které jsou umístěná dvě pohřební lože. (obr. 12) Lože v pravé části, u zdi má trojúhelníkové čelo a dva polštáře, z nichž jeden je menší, z čehož může být usuzováno, že byl určen pro dítě, ale neexistují o tom, žádné jisté důkazy. Lůžko na levé straně naproti tomu obsahuje jen jeden polštář a velmi dobře zachovanou tesanou dekoraci. Na zadní stěně tohoto prostoru je přístup do poslední místnosti, která byla odkrytá v Hrobce malého domu. Je to spíše malý prostor, který je charakteristický přítomností kamenné lavice podél tří stěn(4). Tato hrobka velmi dobře ukazuje schopnost Etrusků využít prostor, který měli k dispozici a pracovat s tufem, který je spíše nehomogenní a skládá se jak z pevných částí, tak z částí z drobných kamínků, které je činí náchylnější k prasklinám, trhlinám a sesuvům.

2.8 Tomba della Cornice (Hrobka rámu)

Z hrobky je výhled na cestu Via Cornice, která dostala své jméno, právě podle téhle hrobky, která se nachází na vnitřní straně okrajové cesty kolem nekropole.

Architektura odpovídá hrobce spíše středních rozměrů a jsou zde hodně patrné moderní zásahy do kamene narušující výzdobu. Do hrobky vede krátký dromos. Systém zastřešení chodby je proveden několika naskládanými bloky, které tvoří ostrou špičku v nepravé klenbě.

Na konci chodby se nacházejí troje dveře. (obr. 13) Dveře vedoucí vpravo a vlevo vedou do dvou pohřebních místností a v každé z nich se nachází několik pohřebních lůžek. V zadní části dromu jsou umístěny dveře, které vedou do takzvané Tomba della Cornice, která je typickou ukázkou architektury 1. pol. 6. stol. př. Kr, která se často objevuje v Cerveterských nekropolích.

Rozsáhlý prostor atria je kolmý k ose dromu a je vybaven čtyřmi klinai. Dvě se nachází podél zdi u vchodu a jedno podél každé z bočních zdí, aby uspořádání bylo co

nejvhodnější ke konverzaci při hodování. Všechny čtyři klinai jsou tvořeny pečlivě a s citem pro detail.

Po bocích dveří se nachází několik sedadel čtvercového tvaru, označovaných jako trůny, ke každému z nich naleží na zemi připravená podnožka. Zadní části trůnů jsou vytesány přímo do skály tvořící zeď místnosti. Opěradla jsou ozdobná, nachází se na nich dva kruhové útvary, propojené se zbytkem konstrukce židle i spolu navzájem. Jedná se o drobný prvek domácího vybavení, který je mistrovsky ztvárněn v pohřebním prostoru.

Dalším charakteristickým prvkem atria hrobky je strop. Je plochý a protkaný silnými paprsky, které naznačují přítomnost vrchního patra, které zde však alespoň zatím odhaleno nebylo, může se jednat také jen o dodržení předlohy obytného domu, podle, kterého byla hrobka konstruována.

Nicméně architektonický detail, který odlišuje tuto hrobku od všech ostatních je přítomnost římsy, (obr. 14) která obíhá tři ze zdí v hrobce a která dala hrobce její název. Je to zřejmě napodobenina police, na kterou se v domácnosti umísťovalo nádobí a jiné domácí potřeby.

Na zadní stěně přístupové místnosti se nacházejí dveře ozdobené reliéfním rámem vedoucí do dalších tří pohřebních místností. Na stejné zdi si můžeme povšimnout čtyř malých oken ozdobených charakteristickým obloukovitým motivem nad nimi.

V každé ze tří místností se nachází několik pohřebních lůžek, podle běžného architektonického zvyku v Cerveteri a jeho okolí.

2.9 Tomba dei Capitelli (Hrobka Hlavice)

Tato hrobka byla vytvořena v polovině 6. stol př. Kr., má krátké přístupové schodiště, na stranách přístupové chodby se otvírají dvě místnosti malých rozměrů a charakteristické jednoduchými kamennými lavicemi umístěnými podle stěn. Hlavní jádro pohřebního komplexu se otevírá v zadní části dromu a sestává se ze čtyř sekcí. Centrální místností je obdélníkové atrium, kolmé na osu dromu a z něj je přístup do dalších tří místností, které nejsou vzájemně propojené a dá se do nich vstoupit pouze z atria.

Atrium je dlouhé asi 8m a široké 3,3m. Vyniká svým bohatým architektonickým detailem vyvedeným v tufu. V hlavním prostoru dominují dva sloupy s mnohoúhelníkovými dříky, s aiolskými hlavicemi, které spadají do oblasti Malé Asie, a nebyly na území Etrurie příliš rozšířené (obr. 15,16). Hlavice sama je čtvercová a není příliš plastická. Detaily jsou velmi pečlivě a podrobně vyryty přímo do kamenného bloku, ze které se už plně neosvobodily. Další zajímavým detailem je (8) strop atria, je tvořen z velkého množství trámů a trámů různých velikostí, umístěných do různých směrů tak, aby co nejvíce zvyšovaly nosnost stropu. Dva největší trámy v atriu jsou podpírány dvěma sloupy, na ně jsou pak kolmé další trámy a na ně ještě menší. Nejmenší trámové proplétání je značené už jen rytím a není kolmé na předešlé trámy, ale rozbíhá se do všech směrů. Strop atria nemá žádný centrální trám podle kterého by mohla být střecha nějak výrazněji lomena, tak celý strop zůstává plochý, což lze pozorovat i v jiných významných hrobkách v okolí Cerveteri. Což naznačuje, že obydlí, které poskytovalo předlohu pro tento monument původně mělo další podlaží nad atriem. O rozsahu a funkci tohoto hypotetického druhého podlaží se stále vedou dohady. Převládající názor je, že buď to bylo podkroví určené jako skladovací prostory nebo dokonce prostory naprosto neobytné.(8) V atriu se dále nachází osm pohřebních lůžek, čtyři na každé straně a jsou situována kolem obou sloupů

Na zadní stěně atria se nacházejí troje dveře, které vedou do tří místností. Po stranách každých dveří jsou dvě okna jednoduchého čtvercového tvaru. Zatímco dveře jsou ozdobené reliéfním rámem, který byl pravděpodobně kdysi zdoben malbami. Tyto tři komnaty jsou vystavěny podle plánu pohřební architektury, který je v Cerveteri poměrně rozšířený. (4) Prostřední místnost s délkou okolo 3,6 m a šířkou 3m, je větší v porovnání s dalšími dvěma, které měří okolo 2,5 m až 3m. Vnitřní vybavení je rozmístěné ve všech třech prostorech stejně, kolem bočních stěn si můžeme povšimnout pohřebních loží vyvedených s velkou pečlivostí a nic dalšího už v místnostech patrně není.(4)

2.10 Tomba Marce Ursus (Hrobka Marce Ursus)

Hrobka se nachází na Via Inferi, která se nachází na vnitřní hranici kolem nekropole Banditaccia a je jen nedaleko Hrobky malého domu. Tato hrobka má krychlovitý tvar a v dnešní době je částečně odkrytá. Vystavěná je z krychlových bloků

tufu nad mateřskou skálou. Její vnitřní část obsahuje dvě sesterské pohřební komory, ta nalevo je známá jako hrobka Marce Ursus a je datována na konec 6. stol př. Kr.

Uvnitř dromu ve výšce se nachází padací dveře, které vedly na vrcholek krychlové hrobky. Byla vyslovena teorie, že padací dveře sloužily při různých ceremoniích a právě jimi byly do hrobky spouštěny obětní dary pro zesnulé. Vnitřek hrobky se skládá z atria vybaveného čtyřmi pohřebními loži a je z něj přístup do dvou dalších místností.(obr. 17)

Dveře těchto místností (4) lemují okna s reliéfními rámy ve stylu „becco di civetta“, což je ozdobná lišta rámu, která tvoří částečný oblouk. Každá ze dvou místností je vybavená dvěma pohřebními loži podél bočních stěn a kamennou lavicí u zadní stěny.

V místnosti vpravo se na pravé stěně nad lůžkem nachází stále čitelný nápis vyrytý ve dvou řádcích, kde můžeme číst zprava doleva jméno Marcu Ursus (obr.18) . Na zadní stěně přilehlé místnosti je pozůstatek jména Ramtha Princi.(4)

2.11 Tomba dei Animali Dipinti (Hrobka Malovaných zvířat)

Tato hrobka patří mezi důležitá monumentální jádra jižní zóny nekropole Banditaccia ve vnější části Recinto. (8) Tumulovitý hrob má asi 30m v průměru a obsahuje čtyři oddělené pohřební komory, nejstarší je známá jako hrobka malovaných zvířat. Byla odhalena v roce 1834 a za své jméno vděčí přítomnosti malovaných zvířecích figur, které už dnes nejsou viditelné. Nicméně podoba těchto maleb se nám zachovala, alespoň prostřednictvím popisu a dokumentace, kterou provedli první objevitelé hrobky po jejím otevření. Tyto malby zdobily vstup do hlavní komory pohřebního komplexu, který je datován do konce 7. stol př. Kr.. Je to jeden z nejstarších exemplářů náhrobních maleb v Cerveteri. (obr.19)

Přístup do hrobky je skrz prostorný dromos, který je orientovaný západním směrem a má délku víc než 13,5m.(8) Hrobka se skládá ze čtyř místností, dvě se nachází přímo po stranách dromu na konci schodiště, obě jsou obdélníkového tvaru. Místnost na pravé straně je charakteristická souvislou kamennou lavicí, která se nachází podél tří stěn. Zatímco v místnosti na levé straně můžeme rozpoznat tři oddělená místa.

Hlavní jádro hrobky se nicméně otevírá na konci dromu a skládá se ze dvou místností v jedné ose. První má spíše kruhový tvar s průměrem okolo 4m a výškou 2,8m. Je to vestibul charakteristický nízkým podstavcem s reliéfem. Zatímco strop obsahuje čtvercová ukotvení zručně provedená v kameni. Podél zdí této místnosti se nacházejí vlysy lidských a zvířecích postav, které jsou malovány přímo na kámen červenou a bílou barvou, černá byla používána pouze na obrysy.

Stejně malby byly použity ke zkrášlení rámu dveří hlavní komory. (8) Tato druhá místnost je asi 9,5m dlouhá, 2,8m na výšku, a 3,6m na šířku u zadní stěny a 5m na šířku u vstupu. Dva páry sloupů podporují těžké krovy střechy. Střední část stropu je dokonalé zatímco okrajová část zahrnuje složitou strukturu trámů v paprskovitém uskupení, které se sbíhají k centrálnímu disku, což evidentně připomíná místo, kde byl ukotven středový sloup o který byla celá struktura obytného domu opřena. V prostoru mezi dvěma páry sloupů se nacházejí dvě pohřební lože. To vpravo je vytesáno v tufu a imituje hluboký sarkofág. Bylo zdobeno malovanými figurami, byl tam lev obklopený malými palmami na čele a jelen na podélné straně. Lůžko na levé straně je jednodušší, bez čela, ale má zdobené vyřezávané nohy. Na zadní stěně se otevírá pohřební výklenek pravděpodobně určený pro majitele hrobky. (8)

2.12 Tumulo II

Jedná se o hrobku, která patří k největším a nejstarším v oblasti Recinta. Přilehlé hrobky jsou o něco menších rozměrů a liší se i hloubkou a propracováním podzemních prostor. Tumuly se nacházejí v několika sektorech a většina zbytku hrobů je vystavěna kolem nich. Předpokládá se, že tyto velké tumuly byly tvořeny na zakázku velmi významných rodin. Největší tumuly tedy patřily nejdůležitějším rodům a kolem nich pak postupně přibývaly další hrobky, většinou o dost menších rozměrů a jejich majitelé nebyli tak vysoce postavení. (4) Tumula má průměr asi 40 m a obsahuje čtyři nezávislé hrobky (Tombe della Campana, Tombe dei Dolii, Tombe dei Vasi Greci, Tombe dei Letti funebri) vyhloubené mezi první polovinou 7. století a druhou polovinou 6. století př. Kr.. Možná se jednalo o hrobky jedné skupiny šlechticů. Nejspíš rodově spřízněných. Další teorie říká, že po uložení prvního hrobu a vystavění tumuly, dědici prodali hrobku majetným obchodníkům, kteří toužili po tak honosném místě posledního odpočinku. Někteří vědci

předpokládají, že jsou zde patrné vlivy z východu, které přispěly podobě tumulu jak ho známe dnes.(4)

2.12.1 **Tomba della Capanna** (Hrobka chýše)

Objevená byla v 19. stol. již v poničeném stavu. Jedná se o nejstarší komorovou hrobku, tohoto názvu, které se nacházejí v Recintu Banditaccii.

Přístup do hrobky chýše je nyní umožněn díky novému kovovému schodišti. Před vstupem do hrobky můžeme pozorovat výzdobu, která se datuje do prvních desetiletí 7. stol. Př. Kr.. Předpokládá se, že přístup do dromu byl původně zpřístupněn dřevěným schodištěm, ale to nebylo potvrzeno. Moderní schodiště dále pokračuje podél dromu dlouhého téměř 12m na jehož konci jsou po stranách dvě místnosti. Obě jsou dnes nepřístupné a jednalo se o méně významné prostory, pravděpodobně zde byli uloženi k věčnému odpočinku příbuzní původního majitele monumentu.

Na konci chodby se otevírá takzvaná Hrobka chýše. (4) Obloukovitými dveřmi se vstupuje do první ze dvou místností, které se nacházejí v jedné ose a tvoří hlavní jádro této hrobky. První místnost je zhruba 4,5m široká a její maximální délka je 4m. Hrobkou prochází cestička, která je však o něco nížeji položená než podlaha hrobky. A kolem stěn se nachází nízké kamenné lavice. Charakteristické zakřivené linie stropu těch posledních místností, které se sbíhají u horního trámu, přispívají k pocitu, že se vstoupilo do věrné repliky původní chýše. Na rozdíl od ostatních komorových hrobek z předchozích let je hlavní trám této střechy cylindrického tvaru a je považován za dokonalou repliku kmene stromu.

Na zadní stěně první místnosti se otevírají klenuté dveře, které umožňují přístup do druhé místnosti menších rozměrů. Na délku má kolem 3m a šířku okolo 2,2m. Tato místnost nemá žádné kamenné lavice okolo stěn. Stěny plynule přecházejí v podlahu(obr.20). Stropní trám probíhá plynule z jedné místnosti do druhé. Grafická a fotografická dokumentace provedená v minulosti dokazuje přítomnost velkých říčních kamenů, na které byli zesnulí ukládáni.

Tato hrobka věrně napodobuje chýši, která dokonce i v průběhu 7. stol př. Kr. zobrazovala jak by obytný dům opravdu vypadal. V průběhu 7. a 6. stol kvůli použití dlaždic bylo potřeba učinit některé strukturální úpravy. Střešní trámoví by nebylo schopné udržet stropní kazety. Obydlí proto muselo být později upraveno jak z hlediska struktury tak hlediska planimetrie, jak dokazuje architektonický vývoj hrobek v Cerveteri.(4)

2.12.2 Tomba dei Dolii (Hrobka doli)

Napravo od hrobky chýše se nachází vchod do další z nezávislých hrobek umístěných v tumulu II. Tato hrobka se datuje do druhé poloviny 7. století př. Kr. a je o něco málo mladší než dříve zmiňovaná hrobka chýše. (obr. 21)

Na konci dromu se otevírají dvě boční místnosti s dvojhřbým stropem podpořeným vrchním trámem a lavicemi rozmístěnými okolo stěn. (4) Komora v pravé části známá jako hrobka alari byla odhalena neporušená v roce 1910 a poskytla nálezy váz řeckého původu stejně jako železné alari, které dalo komoře název. Také zde byly nalezeny další transportní nádoby východní produkce, pocházející pravděpodobně z řecko-východní oblasti. Dnes jsou tyto nádoby umístěné v Museo di villa Giulia. (4)

Část hrobky známá jako Dolii podle jedenácti velkých červených nádob zdobených bílou malbou, které se zde našly. Jádro hrobky se nachází v zadní části dromu a sestává se ze dvou komor ležících v ose. První má dvě pohřební lůžka u levé zdi s polokruhovými výstupky na hlavu zesnulého a nožkami vytesanými do tufu. Strop je sedlovitý s jedním centrálním trámem procházejícím přes místnosti.

2.12.3 Tomba dei Vasi Greci (Hrobka Řeckých Váz)

Tato hrobka se nachází napravo od Hrobky dolii. Svému jménu vděčí za bohatý nález složený z 86 váz, z nichž některé nesou podpis původního hrnčíře nebo malíře. Hrobka byla využívána od posledního desetiletí 5. století až po začátek století 4. př. Kr..

Pohřební komplex je přístupný díky krátkému dromu na jehož konci se otevírají troje dveře (obr.22). Vpravo a vlevo jsou dvě místnosti obdélníkového půdorysu. Každá z nich vybavená dvěma pohřebními lůžky okolo bočních stěn a kamennou lavicí u zadní zdi.

Prostředními dveřmi je možné vstoupit do hlavní hrobky, která na své zadní zdi umožňuje přístup do dalších tří místností, které vzájemně nejsou propojené. Atrium hrobky Řeckých váz je rozsáhlá obdélníková komora téměř 10m široká a okolo 3,8m hluboká s rovným stropem a příčným vysokým trámem vzhledem ke vchodu. Pohřební lože vyrytá do kamene okolo bočních stěn a podél vstupní stěny jsou vyvedená velmi pečlivě a nacházejí se na vrcholku vyvýšeného podstavce, který byl určen k podstavě sarkofágu. U základny lůžek se nachází nízký schod, který připomíná použití podnožek u domácího vybavení.

Všechny tři místnosti jsou stejných rozměrů a téměř stejného uspořádání se stěnou dlouho přibližně 2,7m. V každé z nich se nacházejí dvě pohřební lůžka podél bočních stěn. Strop každé z místností je sedlový s kolmým vysokým trámem v atriu.

2.12.4 Tomba dei Letti Funebri (Hrobka pohřebních lůžek)

Poslední z nezávislých hrobek nacházejících se v tumule II je hrobka pohřebních lůžek. Datuje se do přechodného období od 7. století do 6. století a svým uspořádáním připomíná hrobku Dolii a Alari. Hlavní hrobka na konci dromu je ve skutečnosti složená ze dvou místností v ose s pohřebními lůžky podél stěn v první z místností. V druhé místnosti se nachází jen jednoduchá kamenná lavice.

2.13 Tomba dei Leoni Dipinti (Hrobka Malovaných lvů)

Hrobka objevená 1834 se nachází v jedné z větších hrobek, které jsou v takzvané oblasti B v nekropoli Banditaccia.

Dobře zachovaná hrobka je obklopená hlubokým příkopem a obsahuje čtyři komorové hrobky. Z významnějších hrobek se zde kromě hrobky malovaných lvů nachází Hrobka štítů a sedadel.

Hrobka malovaných lvů (8) byla vytvořena pro roce 1650 př. Kr. Na konci dromu, který je zhruba 12m dlouhý s nevýraznými schody, se nacházejí tři místnosti, jedna na každé straně.

V pravé místnosti, která je asi 5,7m dlouhá a o něco víc než 2,7m široká můžeme pozorovat lůžka pro uložení, zatímco na zadní stěně nad kamennou lavicí jsou dva velké rýhované válce, pravděpodobně také vyryté, pravděpodobně koše pro uchování zeleniny a nebo možná soli. Jednoho z nejdůležitějších zdrojů té doby. Místnost nalevo se stejnými rozměry jako napravo obsahuje dvě pohřební lůžka, každé po jedné straně. To, které je u levé stěny bylo částečně zničeno kvůli otevření druhého dromu, který byl vykopán v průběhu pozdějšího období. Tato chyba, která se vyskytuje i v dalších nekropolích byla způsobena tím, že v průběhu několika generací se mohla ztratit přesná umístění starších hrobek při tvorbě nových. Až do 50.let 20.stol. byly na pravé zdi vidět dvě figury lvů namalované červenou a černou barvou s černými obrysy. Na zadní stěně byla postava muže mezi dvěma lvi. Tyto malby namalované přímo na tuf daly název této hrobce. (8)

Hlavní jádro tohoto komplexu sestává z hrobky se dvěma místnostmi v ose, přední má 7m na šířku a 5m na délku a je rozdělená na dvě části několika sloupy, které podpírají krov. Dokonce i strop je sdílen s přední zdí, která napodobuje klenutí trámů v paprskovém uspořádání (obr.23), které se sbíhají k centrálnímu disku, stejně jako je to známé z ostatních hrobek v Cerveteri z tohoto období. Druhá část stropu je zdobena hlubokými obdélníkovými rytinami, které zdůrazňují střešní trámy podpořené horním trámem (obr.24).

Za dvojicí pilířů se nacházejí dvě pohřební lože vytesaná podoby kamenných lavic. To na pravé straně má pečlivě vyvedené nohy, zatímco lůžko na levé straně je vyryté uvnitř, pravděpodobně k uložení sarkofágu. Zadní místnost je 4,2m dlouhá a okolo 3m široká. Pohřební lůžka nemají čela. Na levé zdi byly v pozdější fázi konstrukce hrobky vytvořeny dva pohřební výklenky pro ukládání mrtvých.

3 Závěr

Etruské hrobky v Cerveteri bezpochyby patří k impozantním stavbám, které po sobě tento zcela výjimečný národ zanechal. Nejen díky interiérům hrobek lze nahlédnout alespoň trochu do jejich představ o posmrtném životě a o tom, jak velkou roli hrála příprava na něj. V hrobkách se nachází i materiál, který může alespoň trochu poodhalit informace o tom, komu hrobka patřila. Toto bádání je však komplikováno tím, že většina předmětů, které se v hrobkách nacházely, byla hned po jejich objevení odvezena z naleziště a již není v lidských silách určit, odkud přesně byly vzaty. Tento fakt vlastně znemožňuje plně rekonstruovat výbavu hrobek.

Při psaní své práce jsem se tedy zaměřila na architektonické členění interiérů hrobek a jejich výzdobu, která zůstala zachována. V mnoha případech ale bylo třeba vycházet z publikací zakládajících se na studiích starších, protože i přes veškeré snahy dochází k tomu, že vlivem času už některé jevy nejsou tak dobře patrné, jako byly v době, kdy byly hrobky nalezeny. Například Wilkinsonovy překresby výzdoby Tomba dei Rilievi jsou naprosto nedocenitelným materiálem, který by dnes již nešel nahradit. Obecně, co se týče současnějších publikací na téma hrobek v Cerveteri, většina těch se kterými jsem měla možnost pracovat, vycházejí ze studií a teorií, které provedli badatelé jako byl právě Wilkinson, Dennis, Torelli nebo De Vergers. Jejich jména patří k počátkům odborného zájmu o nekropoli, což je asi pochopitelné, protože od té doby v této oblasti nebyly učiněny žádné důležitější objevy ani nové teorie.

Použitá literatura

- 1 - Blanck, Horst a Proietti, Giuseppe, *La Tomba dei Rilievi di Cerveteri*, De Luca, Roma, 1986
- 2 - Boethius, Axel, *Etruscan and Architecture*, The Yale University Press Pelican History of Art 1992, ISBN0300052901, 9780300052909
- 3 - Bouzek, Jan, *Etruskové jini než ostatní národy*, Karolinum, Praha 2003, IBSN 8024605163
- 4 - Consentino, Rita M., *Cerveteri, La Necropoli della Banditaccia*, Tesori, Historia, Viterbo, 2002
- 5 - Dennis, George, *The Cities and Cemeteries of Etruria*, part 1., reedice: Adamant Media Corporation, London 2001, ISBN-10: 1402174470
- 6 - Lesser, Rika, La Banditaccia, *The American Poetry Review*, Vol. 9, No. 5 (SEPTEMBER/OCTOBER 1980), DOI: 10.2307/27776514
- 7 - Pallottino, Massimo, *The Necropolis of Cerveteri*, Istituto Poligrafico dello Stato Liberia dello Stato, Roma 1950
- 8 - Puglisi, Giovanni, *Cerveteri*, Liberia de Stato Istituto Poligrafico e Zecca dello, Roma 2006, ISBN: 3000038702

Obrazová příloha